

Nasilje nad djecom školske dobi

Lujić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:142620>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

MARIJA LUJIĆ
DIPLOMSKI RAD

NASILJE NAD DJECOM ŠKOLSKE DOBI

Petrinja, prosinac 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE (Petrinja)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Marija Lujčić

TEMA DIPLOMSKOG RADA: NASILJE NAD DJECOM ŠKOLSKE DOBI

MENTOR: izv.prof. dr.sc. Siniša Opić

Petrinja, prosinac 2017.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentoru izv.prof. dr.sc. Siniši Opiću koji mi je pomogao u izradi ovog diplomskog rada.

Posebno se zahvaljujem svojim roditeljima koji su mi omogućili studiranje i odricali se kako bih ja mogla studirati, koji su bili uz mene kako u lošim, tako i dobrim trenucima. Bez njih ovo ne bi bilo moguće.

Zahvaljujem se svome dečku Zoranu, koji je uz roditelje, bio moja najveća podrška, koji je pomagao na sve načine te me bodrio i ohrabrivao kad je bilo najteže!

I na kraju, zahvaljujem se bratu, prijateljima i rodbini koji su bili uz mene svih pet godina studiranja.

Veliko HVALA svima!

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
SUMMARY.....	2
1. UVOD.....	3
2. NASILJE.....	4
2.1. DEFINIRANJE NASILJA.....	4
3. NASILJE TIJEKOM POVIJESTI U OBITELJI I ŠKOLAMA.....	6
3.1. NASILJE TIJEKOM POVIJESTI U OBITELJI	6
3.2. NASILJE TIJEKOM POVIJESTI U ŠKOLAMA	9
4. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI ZA ZLOSTAVLJANJE DJETETA	13
4.1. ČIMBENICI KOJI PROIZLAZE IZ DJECE	13
4.2. ČIMBENICI KOJI PROIZLAZE IZ RODITELJA	14
4.3. SOCIJALNI ČIMBENICI	18
5. ZLOSTAVLJAČI DJECE	21
5.1. TKO SU ZLOSTAVLJAČI I KARAKTERISTIKE ZLOSTAVLJAČA.....	21
6. VRSTE ZLOSTAVLJANJA.....	28
6.1. TJELESNO KAŽNJAVANJE	28
6.2. EMOCIONALNO ZLOSTAVLJANJE	32
6.3. SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE.....	34
6.4. ZANEMARIVANJE DJECE.....	39
7. NASILJE MEĐU VRŠNJACIMA.....	44
7.1. NASILJE MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLI.....	44
8. ZAŠTITA I PREVENCIJA DJECE.....	48
8.1. ZAKONSKA I PRAVNA ZAŠTITA DJECE U REPUBLICI HRVATSKOJ	48
8.2. PREVENCIJA NASILJA NAD DJECOM I MEĐU DJECOM.....	52
8.3. PREVENCIJA NASILJA U ODGOJNO-OBRAZOVNIM USTANOVAMA	55
9. ZAKLJUČAK	58
LITERATURA	60
KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA.....	63
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	64

SAŽETAK

Tema ovog rada je nasilje nad djecom školske dobi. U uvodnom dijelu će se govoriti o tome što je nasilje, koliko je učestalo među djecom i što dovodi do nasilja, zatim o nasilju nad djecom tokom povijesti u obitelji i školama, nasilnom ponašanju roditelja, rizičnim i zaštitnim čimbenicima za zlostavljanje, tko su zlostavljači i vrste zlostavljanja, te kako zaštititi dijete od nasilja.

Nasilje je vrlo raširena pojava u svijetu, ali i kod nas. Svjedočimo nasilju u školama, obiteljima i vršnjačkom nasilju. Zadirivanje, vrijeđanje i ismijavanje najčešći su oblici vršnjačkog nasilja. Žrtve su većinom povučena, mirna i nesigurna djeca. O nasilju se puno raspravlja, piše, svaki dan u „crnoj kronici“ dnevnog tiska može se pročitati o nasilju koje se provodi nad djecom. Zanemarivanje djece, seksualno zlostavljanje, emocionalno zlostavljanje i tjelesno kažnjavanje djece, na žalost, oduvijek je prisutno među nama iako se to ne želi prihvatiti. Zanemarivanje djece događa se na svim područjima i uvelike može djelovati na razvoj djeteta i ostaviti trajne posljedice. Bez obzira na „crnu“ statistiku nasilja nad djecom, stručnjaci tvrde da se iz godine u godinu nasilje nad djecom smanjuje za nekoliko posto. Na kraju rada govori se o pravima djeteta i prevenciji nasilja nad djecom i među djecom.

Ključne riječi: nasilje, djeca, zlostavljanje, zaštita, prava

SUMMARY

The topic of this work is violence against schoolchildren. The introductory section will discuss how violence is common among children and what leads to violence, then violence against children in family history and schools, the violent behavior of parents, the risk and protection factors for abuse, who are abusers and types of abuse, and how to protect a child from violence.

Violence is a widespread phenomenon in the world, but also in our country. We witness violence in schools, families and high-powered violence. Lurking, insulting, and ridiculing are the most common forms of high-powered violence. Victims are mostly dislocated, calm and insecure children. There is much debate about violence, there are written articles every day in the "black chronicle" of the daily press can be read about the violence that is being carried out over the children. Ignoring children, sexual abuse, emotional abuse, and physical punishment of children has, unfortunately, always been present among us even though we do not want to accept it. Ignoring children occurs in all areas and can greatly affect the development of the child and leave permanent consequences. Regardless of the "black" statistics on violence against children, experts are saying that year after year violence against children is reduced by several percent. At the end of the work, we talk about the rights of the child and the prevention of violence against children and between children.

Keywords: violence, children, abuse, protection, rights

1. UVOD

U zadnjih nekoliko desetljeća sve je veći broj nasilja nad djecom školske dobi. Većina ljudi je svjedočila nasilju nad djecom, odnosno, nasilju među vršnjacima. Žrtve se zadirkuje, vrijeđa, ismijava, što na kraju dovodi do fizičkog obračuna. Zlostavljanje djece bilo je prisutno i tijekom povijesti u raznim kulturama i razdobljima dok se o tome nije počelo govoriti. Tada je došlo do zgražanja i zabrinutosti. Žrtve najčešće šute o svojim napadima, bojeći se za svoj život i onoga što će im se dogoditi ako progovore. Zato će se u ovome radu govoriti o tome zbog čega sve roditelji ozljeđuju dijete, kako prepoznati neprimjereno ponašanje roditelja prema djeci, što učiniti da dijete progovori bez straha o svojim problemima, kako škola i učitelji mogu pomoći djetetu nad kojim se vrši nasilje i što učiniti da se takvo dijete zaštititi bez obzira vrši li se nasilje nad djetetom u obitelji ili u školi.

Sve ono što se danas može vidjeti na televiziji potiče djecu na agresivnost i nasilje. Tjelesno kažnjavanje djece u nekim je zemljama metoda discipliniranja. U školama stranih zemalja smatraju tjelesno kažnjavanje mjerom odgoja. Tjelesno kažnjavanje djece nije rješenje. Nasilje u obitelji najčešće se širi nakon što je netko od roditelja bio zlostavljan ili tjelesno kažnjavan, pa se takav način kažnjavanja sada prenosi na svoju djecu, a ona to prenose dalje na svoje vršnjake.

Rad se sastoji od nekoliko poglavlja u kojima će se govoriti o povijesnom pregledu nasilja nad djecom u obitelji te nasilja nad djecom u školama, ali i konvenciji o pravima djece. Zatim će se govoriti o nasilnim roditeljima i što ih potiče na nasilje prema djetetu. Postoje razni teorijski modeli nasilnih roditeljskih ponašanja prema djeci, ali i zaštitni čimbenici za zlostavljanje o kojima će se govoriti u radu.

2. NASILJE

2.1. Definiranje nasilja

O nasilju se dosta toga zna. Samo po sebi, nasilje je složena pojava i stanje koje se motivacijski, emocionalno i akcijski manifestira kao nagon, srdžba, ljutnja, neprijateljstvo, posezanje i napadanje na osobu, objekt, teritorij, skupine i šire. Za nasilje je karakteristična uporaba sile ili nekog čina uperena protiv nekoga. Nasiljem se teži kontrolirati drugoga uporabom moći u različitom intenzitetu. Nasilje izaziva svaku osudu, ali ono se češće iskazuje u blažim oblicima koji, također, mogu biti trajno štetni i teški (Vrgoč, 1999).

Bilić i suradnici (2012, str. 2) navode definiciju Svjetske zdravstvene organizacija (WHO, 2006), a ona nasilje određuje kao:

„Svaki oblik tjelesnog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupanja ili iskorištavanja djece, što rezultira stvarnom ili potencijalnom opasnosti za djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja i moći.“

Ova definicija koristi se kao osnova za definiranje pojedinačnih vrsta zlostavljanja. Bitno je napomenuti da postoje različite definicije zlostavljanja: medicinske, pravne, znanstvene, koje nisu jedinstvene, a što otežava i istraživanja i praktična postupanja. Svima im je zajedničko isticanje štete i patnje koje najčešće roditelji/skrbnici, čine djeci svojim postupcima i propuštanjem, odnosno zanemarivanjem dječjih potreba, bilo fizičkih ili psiholoških (Bilić i sur., 2012).

Kada se govori o definiranju zlostavljanja, obično se ističe kako se radi o:

- trajnoj ili učestaloj izloženosti
- namjerno nasilnim postupcima
- koji se događaju u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja i moći
- posljedicama koje mogu biti jasno uočljive (ozljede) ili teže primjetne (emocionalne povrede i ozljede unutarnjih organa).

Kao važan element istaknuta je trajna ili učestala izloženost, no potrebno je naglasiti da se i pojedinačni jako grubo postupci koji ugrožavaju djetetovo zdravlje i život mogu odrediti kao

zlostavljački. Jedan snažan udarac može izazvati ozbiljne ozljede ili se spolno zlostavljanje može dogoditi jednom, a posljedice će biti dugoročne (Bilić i sur., 2012).

O nasilju među djecom govori se kad jedno ili više djece uzastopno ili namjerno uznemiruje, napada ili ozljeđuje drugo dijete koje se ne može braniti. Nasilje može imati oblik prijetnje, tjelesnih ozljeda, odbacivanja, ruganja, zadirkivanja, ogovaranja, uništavanja i uzimanja stvari. Često uključuje i neugodne komentare o djetetovoj obitelji (Kovačević, Buljan – Flander, 2005).

Autorice Bilić i Zloković (2004) u knjizi navode definiciju zapušene i zlostavljane djece u kojoj se zapuštenim djetetom smatra svako dijete koje ima manje od osamnaest godina i o kojemu roditelji ne brinu, uključujući brigu o odgoju, njezi, poticanju i ohrabrivanju, njihovoj socijalnoj adaptaciji, obrazovanju ili nekoj drugoj odgovornosti o dobrobiti djeteta. Autori Bilić i Zloković, također, navode definiciju Polansky-a koji definira zapuštanje djeteta kao namjerno dopuštanje da dijete doživi patnju koja se mogla izbjeći i u kojima roditelji nisu osigurali jedan ili više uvjeta koji se općenito smatraju značajnima za egzistenciju i razvoj djeteta te njegovo funkcioniranje.

Maltretiranje djece kao pojava nemoralnog i neprimjerenog ponašanja, bez obzira radi li se o zlostavljanju ili zapuštanju djeteta, sprječava zdrav i normalan razvoj djece te onemogućuje razvoj adaptivnih sposobnosti u okolini ili obitelji u kojoj djeca borave (Bilić, Zloković, 2004).

Bilić i Zloković (2004) navode dvije definicije zlostavljanja djeteta:

- Zlostavljanjem djeteta smatraju se agresivni i najčešće grubo postupci upućeni prema djetetu.
- Bilo kakva neposredna trauma ili posredna izloženost nasilju, ponajprije onome u obitelji, smatra se zlostavljanjem.

3. NASILJE TIJEKOM POVIJESTI U OBITELJI I ŠKOLAMA

3.1. Nasilje tijekom povijesti u obitelji

Tjelesno kažnjavanje kao i zlostavljanje djece u obitelji ima dugu povijest. Ponajprije tjelesno kažnjavanje, koje je nekada prelazilo i u zlostavljanje, stoljećima je opravdano kao metoda kojom bi se održala disciplina i prenošenje odgojnih vrijednosti te obrazovnih ideja, dok su emocionalno zlostavljanje i korištenje djece smatrani normalnim. Veliki dio onoga što se danas smatra zlostavljanjem, tijekom povijesti se nije smatralo nedoličnim niti neprihvatljivim. Nekada su se djeca smatrala imovinom, a roditelji su nad njima imali veliku moć (Tomison, 2001).

Zaninović (2008) navodi kako su djeca u staroj Grčkoj odgajana surovim metodama što je bilo obilježje spartanske kulture. Kako bi dječaci bili osposobljeni za borbe s neprijateljima te postali izdržljivi, roditelji su ih navikavali na razne neprihvatljive uvjete života kao što su hladnoća, bolovi, glad i žeđ. Njihov odgoj težio je tome da se učvrsti njihova poslušnost i izdržljivost. Osim što su bili izloženi nasilju, učeni su da ga i čine. Poticani su na ubijanje robova koje bi sretali na ulici, a Atenjanke su malu djecu vodile u rat kako bi vidjeli što ih čeka, ali i što će raditi nakon što odrastu. Uz odgajanja djece za rat, u staroj Grčkoj djecu su izgladnjivali i takvu odluku je najčešće donosio otac, a u Sparti skupina starješina. Takav čin nije smatran ubojstvom jer su vjerovali da će djecu spasiti bogovi.

Stari Rim imao je nešto drugačiji odgoj, no ništa ljepši od stare Grčke. U starom Rimu svi članovi obitelji, uključujući i starije, bili su u vlasništvu oca. Otac je nad cijelom obitelji imao apsolutnu moć te pravo života i smrti. Tako se novorođenče polagalo pred očeve noge i ako ga otac podigne ima pravo na život, a ako ga ne podigne, novorođenče je osuđeno na smrt. U starom Rimu otac je imao sve ovlasti, što znači da je mogao ubiti, prodati ili osakatiti dijete pogotovo ako je bilo slabe građe ili tjelesno oštećenje i za to ne bi bio kažnjen (Bilić i sur., 2012).

Djeca nisu bila ubijana samo u starom Rimu, bila su ubijana u raznim kulturama, socijalnim slojevima i etničkim skupinama. Tako su se tijekom povijesti djeca ubijala i to pretežito od vlastitih roditelja. Stoga se ubijanje djece koristilo stoljećima u raznim kulturama, a osim tek rođene djece, ubijana su i ona starija. Biološke majke koje su ubijale svoju tek rođenu djecu, činile su to jer bi bile motivirane strahom od sramote ili osude okoline. Sramota

i strah natjerali bi majku na takav čin jer ne bi bile sigurne u očinstvo, ako je otac već bio oženjen, ako je dijete bilo veliko materijalno opterećenje te zbog bračne nevjere (Lonza, 2001).

Pedijatar Henry Dwight Chapin, tijekom 20. stoljeća, zapisivao je da su djeca smještena u institucije tijekom prve godine života i to djeca koja su iskusila fizičko i emocionalno zanemarivanje. Nažalost, unatoč poboljšanju prehrane i higijene djeca su umirala u 31,7 do 75 posto slučajeva i to zbog slučajeva od infekcije i nenapredovanja. Pedijatar Henry Dwight Chapin je u SAD-u počeo smještati djecu bez roditelja u udomiteljske obitelji. Studije su redovito pokazivale kako djeca koja su smještena u institucije, imaju povećanu sklonost infekcijama, te vrlo ozbiljne deficite u socijalnom razvoju i kontroli ponašanja i emocija djeteta. Već tada se shvaćalo da je uzrok emocionalan nedostatak majke (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2008).

Bilić i suradnici (2012) navode dvije vrste usmrćivanja djeteta, a to su:

- Pasivno usmrćivanje – ono se događalo zbog nepodvezanosti pupka, nečišćenjem respiratornog trakta, nedavanjem hrane ili izlaganjem djeteta hladnoći.
- Aktivno usmrćivanje – događalo se zbog onemogućavanja prolaska zraka kroz pluća, zbog začepjenih dišnih putova koje je izazvano gušenjem ili davljenjem, zatim bacanjem ili udaranjem djeteta od tvrdu podlogu što uzrokuje lomove i unutarnje krvarenje te dovodi do smrti bebe.

U Dubrovačkoj Republici tek rođena djeca bila su ubijana utapanjem u moru ili bunaru, bačena u zahodsku školjku ili bačena s velike nadmorske visine (Lonza, 2001).

Ni u drugim državama nije bilo drugačije. Na primjer, u feudalnom Japanu novorođenčad je ubijena gušenjem, dok su u Kini tek rođenu djecu utapali u kantama s hladnom vodom, a u Indiji posudama napunjenim mlijekom (Milner, J. S., Robertson, K. R., Rogers, D. L., 1990).

Razlozi koje su navodili za ubijanje djece bili su: siromaštvo, urođene mane, praznovjerje i neznanje. Metode koje su roditelji koristili za ubijanje djece je iznenađujuće okrutan. Jedna od metoda je i napuštanje djece te ostavljanje da umru od posljedica gladi ili napada životinja. Roditelji su najviše ostavljali onu djecu koja su bila slaba ili neželjena.

„U srednjem vijeku napuštanje neželjene i izvanbračne djece i ostavljanje u crkvama bila je uobičajena pojava, pa su u tom razdoblju otvorena brojna sirotišta“ (Bilić i sur., 2012, str. 13).

U Africi je praznovjerje razlog velikog broja ubijene djece. Tamo su djeca često ubijana zbog vjerovanja da su ih obuzeli zli duhovi, a u Nigeriji, također, zbog praznovjerja djecu su zakopavali živu ako bi im majke umrle pri porodu. Uz praznovjerje čest uzrok smrti djece bilo je neznanje. Najčešće su se spominjali alkohol i razni opijati kao i uranjanje djece u hladnu vodu kako bi očvrsnuli, no to je često bilo pogubno za samu djecu (Bilić i sur., 2012).

Kao početak intenzivnih istraživanja vezanih uz zlostavljanje djece je 1962. godina. Povod je bio objavljen rad Kempea i sur. „The Battered Child Syndrome“ u kojemu se pokušalo odgovoriti na pitanja kako prepoznati i reagirati na problem zlostavljanja djece te kako spriječiti tragedije koje iz toga proizlaze. Rezultati brojnih istraživanja pokazali su na povezanost nasilja u obitelji i nasilja nad djecom. Također, istraživanja su pokazala kako su uz žrtve žena, velikim dijelom i žrtve djeca kako od očeva zlostavljača tako i od strane zlostavljanih majki koje dva puta više vrše nasilje nad svojom djecom od nezlostavljajućih majki (Kocijan-Hercigonja, Hercigonja-Novković, 2009).

Seksualno zlostavljanje i u povijesti je bila vrlo raširena pojava. U raznim kulturama, stoljećima je bilo rašireno silovanje dječaka i djevojčica iako se okrutnije ponašalo prema djevojčicama, one nisu imale pravo glasa i nisu se smjele žaliti na ništa jer bi ih se seksualno kažnjavalo.

„U 16. st. u Engleskoj je donesen prvi zakon kojim počinje proces zaštite djece od seksualnog zlostavljanja. No u tom prvom važnom dokumentu dječaci su bili zaštićeni samo od prisilnog spolnog odnosa, a djevojčice mlađe od 10 godina od silovanja. Stoljećima kasnije 1920. u zakonskim odredbama zlostavljanje se karakterizira kao zločin koji su počinili stranci, a taj opasan mit zadržao se do naših dana. Tek 1970. javno se počinje govoriti o spolnom zlostavljanju djece, a ističe se da se ono događa najčešće u obitelji“ (Bilić i sur., 2012, str. 14-15).

Tijekom povijesti u zapadnom svijetu bilo je prisutno i izrabljivanje djece. Roditelji su najčešće iskorištavali svoju djecu za ostvarivanje profita u dobu industrijalizacije. Zemlje koje su prakticirale izrabljivanje djece su Engleska i Amerika. Djeca su se zapošljavala u raznim tvornicama, mlinovima i rudnicima. Radna mjesta su bila opasna po život, a djeca su radila i

po 16 sati dnevno, bila su gladna i često su ih tukli. Zbog takvog uvjeta rada, nije čudno što su djeca teško obolijevala i umirala (Tomison, 2001).

3.2. Nasilje tijekom povijesti u školama

Nasilje nad djecom tijekom povijesti prisutno je otkako škola postoji. Najčešće nasilje koje se provodilo nad djecom je tjelesno kažnjavanje koje su smatrali odgojnom svrhom. Djecu su kažnjavali u zemljama poput Egipta, Grčke i Rima. Cilj tjelesnog kažnjavanja je izgradnja volje i tjelesne snage koje je zabilježeno u spartanskim školama (Bilić i sur., 2012).

Miljković (2009, str. 35), navodi spartanske odgojne metode:

„Do sedme godine djeca su se odgajala u obiteljima, ali se već taa nastojalo da što manje plaću jer se smatralo sramotnim pokazivati bol. Kad bi navršili sedam godina, dječaci su odlazili u državna odgajališta. Odgajalištem je upravljao pedonom (djecoupravitelj). Svi su dječaci bili ošišani do kože, spavali su na slami, bez pokrivača. I ljeti i zimi bili su bos i lako odjeveni, a hrana koju su dobivali bila je vrlo jednostavna i – nedovoljna. Kako bi u njima poticali smjelost, dopuštali su im da krađu hranu, ali ako bi koga uhvatili, oštro bi ga kaznili. Pedonom je imao svoje šibače koji su ga posvuda pratili, stalno spremni za akciju. Da bi se privukli na podnošenje boli, svake je godine u hramu bilo organizirano javno šibanje. Dječak koji bi to izdržao a da ne pisne, bio bi ovjenčan ispred oltara“.

Ovakav primjer naglašava okrutnost, grubost i strogoću koja se i danas povezuje sa spartanskim odgojem. U srednjem vijeku djeci su slamali slobodu sažeto rečeno kao „*Magister dixit*“ (učitelj je rekao), za što bismo u današnje vrijeme rekli da je to emocionalno kažnjavanje djece (Bilić i sur., 2012).

U Norveškoj su problemi nasilnik/žrtva bili predmet zanimanja medija i roditelja, no škole im nisu baš pridavale pažnju. Dok potkraj 1982, novine nisu objavile kako su trojica dječaka između 10 i 14 godina počinila samoubojstvo zbog okrutnog nasilja koje su njihovi vršnjaci provodili nad njima. Osim što je taj događaj izazvao veliku nelagodu, ali i napetost u medijima, pokrenuto je niz reakcija koje su dovele do kampanje za rješavanje problema vezano uz nasilnik/žrtva u svim norveškim osnovnim i nižim srednjim školama koje je pokrenulo Ministarstvo obrazovanja tek u jesen 1983 (Olweus, 1998).

Bilić i suradnici (2012) navode kako je tjelesno kažnjavanje u školama diljem svijeta opravdano kao najbolji način za održavanje discipline, sprječavanje djece u kršenju pravila, poštivanje autoriteta te kao pomoć u izgradnji karaktera. U tjelesno kažnjavanje spadale su metode poput udaranja štapom, remenom, knjigama i šakama, premlaćivanje, uranjanje glave u posudu s hladnom vodom te klečanja na kukuruzima, staklu ili stanja ispred stupa sramote. Sve kazne su izvođene javno kako bi svi ostali vidjeli djetetov grijeh i doveli ga do sramote.

Malo je znanstvenih podataka o upotrebi tjelesnog kažnjavanja u školi prema djeci. No, postoji primjer jednog učitelja koji je za vrijeme svoje službe vodio evidenciju o tome koliko je često i što je sve provodio na djeci te to zapisao u svom dnevniku koji je vodio, a u njemu navodi kako je učenicima podijelio 911 527 batina, 124 010 šiba, 20 989 pljuski rukom i ravnalom, 136 715 udaraca po dlanu, 10 235 udaraca po usni, 1 115 800 šaka u glavu, 7 805 zaušnica te 22 763 udaraca knjigama. Ovo je statistika učitelja Haberlea koji je radio pedesetak godina u manjem njemačkom gradiću (Tauš i Munjiza 2006; prema Bilić i sur., 2012).

Brojke kao i metode udaraca u školama su zastrašujuće i velike te je pruski ministar kulture, 1899. među prvima donio proglas u kojemu je zahtjevao smanjenje tjelesnog kažnjavanja u školama jer je tjelesno kažnjavanje već prelazilo u zlostavljanje (Singer i sur., 1985).

Brojni pedagozi, ali i filozofi govore o štetnim posljedicama nakon tjelesnog kažnjavanja djece i kako to utječe na njihov daljnji razvoj, no bez obzira na sve nevjerojatna je žilavost po kojoj se tjelesno kažnjavanje u valovima vraćalo u školsku praksu i to sve u svrhu postizanja ideoloških ciljeva različitih društvenih skupina i kako je usprkos svemu ostajalo rezistentno. Upravo se u 20. st. tjelesno kažnjavanje ponovno uvelo u škole i to u vrijeme fašizma koje je trajalo u Italiji te Njemačkoj, a sve zbog toga kako bi učenicima ukazalo na njihovu nacionalnu svijest i ljubav prema domovini. Tek se krajem 20. st. praksa tjelesnog kažnjavanja počela zabranjivati i javno osuđivati. Jedna od prvih zemalja koja je ukinula, odnosno, zabranila tjelesno kažnjavanje djeca u školama bila je Švedska, ali tek 1979. Švedska je dala primjer ostalim zemljama te su za njom Norveška, Danska i druge zemlje, također, u svojim školama zabranile tjelesno kažnjavanje djece. (Zaninović, 1988; prema Bilić i sur., 2012).

Osim škola u svijetu i u hrvatskim se školama dugo isticao odgoj tjelesnim kažnjavanjem, odnosno, fizičkim discipliniranjem. Bilo je važno utjerati strah u djecu kako bi

im se pokazalo tko je autoritet u školama i koga moraju slušati. Čak su u pravilnike, ali i udžbenike, didaktike i metodike uveli upute o discipliniranju koji je na snagu došao 1889. u „Školskom nastavnom redu“, a u njima su navedena odgojna sredstva (Munjiza, 2009; prema Bilić i sur., 2012, str 148):

Stroži oblici:

1. Uskraćivanje duševnih ugodnosti (osloboditi ih od poučnih dužnosti);
2. Uskraćivanje osjetilne ugodnosti (hrane, materijalnih dobara);
3. Uskraćivanje slobode (školski zatvor).

Izrazito strogi oblici:

1. Stajanje na mjestu ili izvan klupe, s rukama u vodoravnom položaju;
2. Sjedenje u posebnim sramotnim klupama (magareće klupe);
3. Stajanje na jednoj nozi, klečanje na kukuruzu ili sitnim krutim predmetima;
4. Tjelesne kazne samo za najkrupnije prijestupe (samo za dječake);
5. Privremeno isključivanje iz škole.

Munjiza (2009; prema Bilić i sur., 2012) ističe da se svaki oblik nepristojnosti, lijenosti ili nepažljivosti kažnjavalo šibom, a da su se veći problemi kažnjavali batinama. Čineći tjelesno kažnjavanje, opravdavali su se nedovoljno obrazovni učitelji koji su smatrali da su batine najbolje rješenje jer ne traže puno razmišljanja i priprema. Primjenjivali su ga odmah kod učeničkog neposluha jer je to bio najbolji način za postizanje reda, rada i discipline učenika. Takve disciplinske postupke upotrebljavale su i hrvatske škole sve do sredine 20. st.

Postoji zanimljiv primjer primjene discipline koji je sačuvan u „Sramotnoj knjizi“ za period od 1857. do 1893. god. Glavne učionice u Zagrebu, a koja se čuva u fundusu Učiteljskog muzeja. U toj knjizi navode se stupnjevi po kojima su se učenici kažnjavali. Manji prijestupi kažnjavani su upisom u knjigu, dok su se veći prijestupi kažnjavali šibama i školskim zatvorom. Kažnjavanje šibama prakticiralo se u školama sve do kraja 20. stoljeća.

Upis u Sramotnu knjigu zaslužili su učenici koji su:

- trkali i naganjali se po školi tako da su nepodnosiv prah digali;
- radi beskraine nemarnosti;
- radi neprestana šaptanja i nepažljivosti;
- poradi kletve;
- odlazi pod naukom te se po gradu poteplje;

Kažnjavani su šibom:

- jer je učitelju u školi prokleo Boga;
- jer je pobjegao iz zatvora;
- poradi sramotnih čina;
- zbog pogrda izrečenih na hrva. bana;

Školski zatvor imao je najveću težinu, a tamo se moglo završiti zbog:

- pljuvanja kroz prozor na ulicu u vrijeme kad najviše svijeta prolazi;
- poradi nemira i razuzdanosti na ulici, a što su granjem lupali u kestene i konje plašili (Miljković, 2009; prema Bilić i sur., 2012, str. 20).

4. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI ZA ZLOSTAVLJANJE DJETETA

4.1. Čimbenici koji proizlaze iz djece

Svako dijete na svijetu može biti zlostavljano i zanemarivano, no postoje čimbenici koji povećavaju ili smanjuju takvu vrijednost (Bilić i sur., 2012).

Američko Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, provelo je istraživanje u kojemu su dokazali kako su u većini slučajeva žrtve seksualnog zlostavljanja djevojčice, a nešto manje dječaci. No, kad je riječ o zanemarivanju tu su žrtve većinom dječaci nego djevojčice. Utvrđeno je kako će mlađa djeca češće biti žrtve nasilja, nego starija, jer su ranjivija i ovisnija o roditeljima i odraslima. Zbog toga što su fizički slabiji, često ne prepoznaju opasnosti i time postaju žrtve zlostavljača jer smatraju da će rjeđe progovoriti o zlostavljanju. Uz mlađu djecu, često su žrtve i djeca s posebnim potrebama. Stoga, odrasla osoba koja želi za svoje spolne potrebe iskoristiti dijete, vrlo vjerojatno će to učiniti s djetetom s posebnim potrebama jer zlostavljači smatraju kako je dijete s posebnim potrebama bespomoćnije, ali i povodljivije te neće pričati o zlostavljanju niti će potražiti pomoć (Bilić i sur., 2012).

Velika je zabrinutost zbog porasta nasilja u stvarnom životu, pogotovo među mladima, a to se pokušava objasniti različitim čimbenicima. Mnogi problemi djece i mladih, odražavaju se zbog ignoriranja ili neprimjerene pomoći te zaštite obitelji, škole ili šire okoline (Šokac, 2014).

„Termin „djeca i mladi u riziku“ u znanstveno-stručnoj literaturi koristi se uglavnom kao „univerzalni“ termin za osobe koje tijekom djetinjstva i adolescencije iskazuju različite obiteljske, zdravstvene, emocionalne, odgojno-obrazovne probleme ili neke oblike poremećaja ponašanja i ličnosti“ (Bašić, 2000, u: OECD-a, 2007, str. 15; prema Šokac, 2014, str. 117).

Rezultati različitih pedagoških, socioloških i javno zdravstvenih istraživanja pokazala su da djeca i mladi koji u ranijoj životnoj dobi počnu konzumirati, alkohol, razne opijate i droge te duhan ili djeca i mladi koji bježe i napuštaju školu, skloniji su napuštanju škole i skloniji su skitnji. Također, rano stupanje u seksualne odnose predstavljaju populaciju izloženu raznim rizicima kao i posljedicama na njihovo zdravlje, ali i razvoj (Šokac, 2014).

S obzirom na veliki broj problematične djece i mladih u školskoj dobi, prije više od jednog desetljeća počelo se upozoravati roditelje, učitelje, odgajatelje i sve one koji su u svakodnevnom kontaktu s djecom na potrebu rane primarne prevencije (Jessor, 1998; prema Šokac, 2014).

Službeni podaci zdravstvenih, socijalnih, odgojno-obrazovnih ustanova te izvještaja policije, zaključilo se kako među mladima vlada tzv. politoksikomanija (kombiniranje različitih psihoaktivnih tvari i alkohola); brzo opijanje „*bringe drinking*“; „*hook up*“ kultura (seksualni odnos sa što većim brojem partnera); dugotrajna noćna izbivanja i druga rizična ponašanja (Šokac, 2014).

Jedan od značajnih rizičnih čimbenika koje proizlazi iz djece je i težak temperament. Težak temperament utječe na odnos između roditelja i djece. Takva djeca od rođenja imaju nepravilan ritam spavanja i hranjenja, jako puno plaču, te je roditeljima teško uspostaviti bilo kakvu pozitivnu interakciju, ali i blizak odnos sa svojim djetetom. Zbog toga dolazi do frustracije roditeljstvom i postoji rizik od nasilja nad djetetom. Uz težak temperament djeteta, plakanje djeteta, također je jedan od čimbenika koji proizlazi iz djeteta, a bude okidač za zlostavljanje. Svaki roditelj ima različitu razinu tolerancije i različito dožive plač djeteta. Ako dijete puno plače, pojedine roditelje će to navesti na fizički čin, odnosno udaranje djeteta. Zaštitni čimbenici koji proizlaze iz djeteta su dobro zdravlje, hobiji i interesi djeteta, suočavanje s problemima djeteta, razgovor i humor, obilježja su djeteta koje je tzv. lako odgojivo te s takvom djecom obično nema problema. Ovakva djeca pružaju pozitivnu interakciju u odnosu s roditeljima i kod njih je mala vjerojatnost da će biti zlostavljana, ako se dogodi da budu zlostavljana, djeca koja u sebi imaju zaštitne čimbenike, lakše će prebroditi to što im se dogodilo (Bilić i sur., 2012).

4.2. Čimbenici koji proizlaze iz roditelja

Ako se u obzir uzmu sve vrste zlostavljanja, zlostavljači su u 80% slučajeva roditelji djece žrtava (USDHHS, 2010; prema Bilić i sur., 2012).

Bez obzira što većina roditelja nikada neće zlostavljati svoje dijete, postoje čimbenici koji mogu povećati mogućnost koja će doprinijeti tome da roditelj zlostavlja svoje dijete. Važan čimbenik koji proizlazi iz roditelja su, dakako, odnosi u obitelji. Obitelj djetetu

osigurava sve što mu je potrebno za sretan život, počevši od sigurnosti i zaštite samog djeteta. Odnos obitelji prema djetetu važan je za djetetova prva iskustva sa svijetom. Dobar odnos roditelja prema djetetu, ali i ostalih članova obitelji omogućuje djetetu stvaranje pravila po kojima će se poslije u životu ponašati. Bitno je imati dobar i čvrst stav prema djetetu, ali pun ljubavi. Time se ostvaruje dobra komunikacija s djecom i vrlo je velika vjerojatnost da u takvoj obitelji neće doći do zlostavljanja. No, ako roditelji imaju čvrst stav prema djeci, ali bez ljubavi i topline, postoji rizik da u takvim obiteljima dijete bude zlostavljeno i/ili zanemareno (Bilić i sur., 2012).

Nasilje u obitelji rijetko se javlja kao izolirani napad što dokazuje kako u takvim obiteljima češće pronalazimo dugu povijest emocionalnog i fizičkog zlostavljanja. Zbog toga djeca najčešće ne svjedoče jednom napadu, već rastu u okolini u kojoj se nasilje prihvaća kao način rješavanja problema i gdje se socijalni odnosi temelje na fizičkom izživljavanju. Zlostavljano dijete, ponajprije, ono dijete koje je zlostavljano od vlastitih roditelja, vjeruje da je odgovorno za takvo ponašanje odraslih te prihvaća krivnju koja mu se pripisuje te kasnije u životu funkcionira iz pozicije žrtve ili se predstavlja s ponašanjem zlostavljača oponašajući ga s obzirom da je to jedini način na koje je dijete naučilo funkcionirati (Kocijan-Hercigonja, Hercigonja-Novković, 2009).

Obitelji u kojima postoji obiteljsko nasilje, dijete može biti direktno ili indirektno žrtva zlostavljanja. Dijete u obitelji može biti zlostavljano iz razloga što se našlo „u krivo vrijeme na krivom mjestu“, a u drugim slučajevima dijete može biti žrtva zlostavljanja jer je pokušalo obraniti i pomoći onome roditelju kojega se zlostavlja. Dijete ne mora biti žrtva fizičkog nasilja, ali može biti emocionalno zlostavljano jer je svjedočilo nasilju u obitelji što također ostavlja posljedice na samo dijete. U obiteljima čiji se roditelji razvode, isto tako, dijete može nastradati jer se roditelji ne rastaju u miru, nego između njih u takvim slučajevima dolazi do razmirica i raznih konflikata, a dijete tada bude zanemareno ili nastrada od strane roditelja kojima nije bitno što dijete nije ništa krivo. Nažalost, dijete može biti zlostavljano i u obiteljima s većinom brojem djece, tipa četvero, petero ili više. U takvim obiteljima često je puno više odgovornosti, više obveza roditelja i stresnih situacija što roditelje dovodi do preopterećenosti i zlostavljanja vlastite djece. Isto tako, osim velikih obitelji, postoji rizik od zlostavljanja djece i kod samohranih roditelja. Nasuprot velikih obitelji kod samohranih roditelja, također je veliki rizik od zlostavljanja djeteta jer samohrani roditelj nema toliko vremena kao roditeljski par da se posveti djetetu, nego se istovremeno mora brinuti za njegovu egzistenciju, ali i za financijsku stabilnost obitelji. To nerijetko znači

i raditi dva ili više poslova, briga za dijete i dom (čišćenje, kuhanje, pospremanje doma i slično). Zbog velike količine stresa, kao i kod velikih obitelji, dolazi do pomanjkanja vremena, podrške prema djetetu, ali i pažnje koja je svakom djetetu potrebna od njegovog roditelja, dolazi do zanemarivanja djeteta i do fizičkog ili emocionalnog zlostavljanja djeteta (Bilić i sur., 2012).

Djeca koja odrastaju u nasilničkim obiteljima imaju teškoće u najranijem periodu djetinjstva jer su majke okupirane vlastitim stresom i nisu dovoljno dostupne djeci te takva djeca često imaju teškoće u privrženosti što na kraju dovodi do različitih problema kod djece. Isto tako, može se postaviti pitanje zašto emocionalno zlostavljanje u koje se ubraja odbacivanje djetetovih potreba za normalan razvoj života, teroriziranje, ignoriranje, ponižavanje te degradiranje ima tako tragične posljedice na razvoj djeteta. Normalan emocionalni razvoj djeteta znači da dijete ima šansu naučiti da ljudske osjećaje pokaže na socijalno prihvatljiv način, odnosno, kada emocionalni razvoj napreduje tada će djeca imati pozitivne emocije prema sebi i time će moći pokazati osjećaje. Ako to nije prisutno u djetetovom životu, odnosno, ako je dijete žrtva emocionalnog zlostavljanja i to u sredini koja bi ga trebala zaštititi i osigurati mu normalne uvjete za život, tada se javljaju problemi u pokazivanju emocija, problemi u odnosima s drugim osoba, ali i u odnosima prema samome sebi (Kocijan-Hercigonja, Hercigonja-Novković, 2009).

Autorice Bilić i Zloković (2004, str. 50, 51) navode mogućnosti za prepoznavanje tjelesno zlostavljanog djeteta:

- česte „neobjašnjene“ ili stereotipno objašnjene ozljede; nagnječenja frakture – ruku, nogu, rebara, lubanje i dr. (slučajan pad, naguravanje s drugom djecom)
- počupani dijelovi kose
- tragovi različitih opekline
- posjekotine ili modrice po raznim dijelovima tijela – rukama, nogama, licu, leđima, trbuhu
- ozljede usana, oka
- ožiljci i ugrizi po koži
- ozljede koje ostavljaju predmeti (remenje, električni kablovi, štapovi, užad i dr.)
- neobjašnjene unutarnje ozljede ili oštećenja glave i mozga
- nesuvisla objašnjenja o uzroku ozljeda.

Fizički zlostavljano dijete u školi se teško koncentrira, ima loše ocjene, kao i druge teškoće koje mu onemogućuju normalan rad i takvome djetetu je važno pružiti zaštitu i pomoć. Teškoće koje mu onemogućuju normalno praćenje nastave i rad su:

- smanjena pažnja i koncentracija u školi,
- nagle promjene u ponašanju, na gore, ali i uspjehu u školi;
- u školu dolazi ranije i traži razloge za što kasniji odlazak kući.
- Nastoji se što manje skinuti u odjeću kratkih rukava i nogavica (Bilić i Zloković, 2004).

Autorice Bilić i Zloković (2004, str. 52, 53) navode i mogućnosti za neposredne tjelesne napade na dijete, kao i mogućnosti ugrožavanja djetetova zdravlja i života.

Neposredni tjelesni napadi na dijete:

- batine i udarci nogama, rukama, šakama
- udarci štapovima, električnim kablovima, remenjem, šipkama, letvama i drugim predmetima
- bacanje djeteta na pod
- udarci o različite predmete i zid
- šamaranje i čupanje djeteta za uši, kosu, nos, udove
- opekline užarenim predmetima, cigaretama ili vrućom vodom
- vezivanje djeteta za različite predmete – stol, ormar, krevet, stolicu, stablo i dr.
- grubo i okrutno ponašanje prema djeci
- silovanje
- incest.

Ugrožavanje zdravlja i života djeteta:

- dugotrajno izlaganje djeteta hladnoći ili pretjeranom suncu
- izlaganje djeteta ekstremnom hodanju ili stajanju
- trovanje djeteta hranom
- trovanje djeteta lijekovima ili kemikalijama
- zabrana djetetu da jede i pije
- zabrana djetetu da koristi sanitarije
- nepružanje pomoći djetetu – u slučaju ozljeda, pada, bolesti i dr.
- nedostajanje primjerenog i sigurnog prebivališta
- izostanak medicinske pomoći
- izlaganje djeteta različitim fizičkim opasnostima – u kući, na ulici
- nedostatak nadzora i nebriga za dijete i
- druga primjena ponašanja odraslih kojima se ugrožava zdravlje, sigurnost i život djeteta.

4.3. Socijalni čimbenici

Jedan od najvažnijih zaštitnih čimbenika za zlostavljanje u ovome kontekstu su socijalni čimbenici, odnosno, obitelj, susjedstvo, bliža i dalja rodbina, škola, prijatelji, te ostale organizacije i ustanove koje se bave djecom i obiteljima. Zlostavljajući roditelji su manje uključeni u rad zajednice, školske aktivnosti u kojima sudjeluju roditelji, te u razne vjerske zajednice nego nezlostavljajući roditelji. Razlog zbog kojeg zlostavljajući roditelji izbjegavaju razne aktivnosti mogu biti jer izbjegavaju kontakte s nezlostavljajućim roditeljima jer nemaju razvijene socijalne vještine i žele prikriti svoje nekompetentno roditeljstvo. Isto tako, prijatelji takvih obitelji obično ih izbjegavaju jer znaju za njihovo ponašanje u obitelji, njihovo nasilništvo i zlostavljajuće ponašanje. Socijalna podrška vrlo je bitna kako bi se dijete imalo kome obratiti za pomoć u situacijama kad su zlostavljana. Samo dijete nije u mogućnosti zaustaviti svoje nasilne roditelje i njihovo zlostavljanje i time im je potrebna pomoć odraslih osoba koje će im vjerovati i poduzeti sve što je u njihovoj moći kako bi se dijete zaštitilo, ali i prekinulo zlostavljanje. Nažalost, postoje i siromašne obitelji koje su zbog manjka financija često mrzovoljni, smanjenoga samopouzdanja te dolazi i do zanemarivanja djece. Siromaštvo ne znači nužno da će roditelji zanemarivati dijete, ali ono za sobom vuče mnoge probleme poput, selidbe, razdvajanja obitelji i nemogućnost roditelja da se posvete svojoj djeci onoliko vremena koliko žele jer istovremeno rade po nekoliko poslova kako bi mogli prehraniti svoju obitelj. Manjak financijskih sredstava povećava rizik za zanemarivanje djece, a zbog povećanog stresa i napetosti povećava se rizik za emocionalno zanemarivanje i zlostavljanje djece (Bilić i sur., 2012).

Zbog siromaštva roditelji često nemaju mogućnosti adekvatno se brinuti o djetetu i zbog toga djecu dovode do opasnosti o neredovitim i nekvalitetnih obroka, ne vode primjerenu brigu o tjelesnom i zdravstvenom razvoju djeteta, pa se uočavaju i druge pojave u djeteta kao što su:

- neredoviti tj. rijetki obroci
- nekvalitetno hranjenje
- pokvareni, ali i oštećeni zubi
- česta dječja glad i žeđ, što izaziva nervozu.

Zanemareno i zapušteno dijete siromašnijih obitelji, osim nerazvijenih higijenskih navika i neurednog izgleda, često će imati i neuredan školski pribor i školsku opremu koja će biti

prljava, oštećena ili neprikladna za školu. Takva djeca u školu donose potrgane bilježnice i pribor za rad, neurednu i uprljanu opremu za školu (Bilić i Zloković, 2004).

Ne mora uvijek biti tako, ali u većini situacija pronalazimo da djeca siromašnijih obitelji su tjelesno zapuštena, a ne vođenje razvijene higijenske navike dovodi do posljedica koje su jasno vidljive na djeci:

- osipi, crvenilo i inficiranost kože, nesanirane rane i ozljede
- oštećena, raščupana, masna, zamršena ili nepodšišana kosa
- nametnici u kosi ili na koži
- prljava, izgrebana, ispucana i ranjava koža – lica, vrat, nokti
- Teže koriste ili izbjegavaju uporabu pribora za jelo.
- česte promrzline ili teže opekotine od sunca
- neugodni tjelesni mirisi (Bilić i Zloković, 2004, str. 44).

Osim roditelja, do nasilja među djecom dolazi i kroz količinu vremena koju djeca provode pred televizijskim i računalnim ekranima. S obzirom da televizijsko i filmsko nasilje u kojemu su djeca u pasivnoj poziciji, sve je učestalije da djeca istražuju utjecaj video i računalnih igrica zbog njihove interaktivne prirode. Uz to što su djeca pasivni primatelji, sve češće počinju kopirati računalne igrice u svom životu te aktivno sudjelovati i sukreirati nasilje. Veliki broj znanstvenika ističe da video i računalne igrice potiču nasilno ponašanje djece te da su moćniji od izloženosti nasilju na TV i filmskim ekranima. Isto tako, izloženost djece televizijskim ili filmskim nasilnim scenama ne nagrađuje se izravno, dok se u videoigricama svi agresivni postupci tako nagrađuju. Ako se djecu u ranoj školskoj dobi izloži velikom medijskom nasilju, takva djeca kasnije postanu verbalno, fizički i relacijski agresivnija (Šokac, 2014).

Poboljšanje kvalitete i perspektive života djece i mladih te poboljšanje stručnosti specifičnih edukacijskih programa rizičnih ponašanja prema djeci i mladima, roditeljima, nastavnicima i odgajateljima, ali i otkrivanje rizičnih ponašanja, jedan je od glavnih zahtjeva suvremene pedagogije (Šokac, 2012).

Kao zaštitni čimbenik u suočavanju s rizičnim ponašanjima djece i mladih, navodi se sport. Poznata latinska izreka *u zdravom tijelu zdrav duh* citira se već stoljećima. Bavljenje sportom označava zdrav stil života te se i danas sport koristi u propagandne svrhe kao snažno sredstvo prevencije ovisnosti; poput raznih akcija „sportom protiv droge“, „da – sportu, ne – drogi“ i slično (Torbarina, 2011).

Torbarina (2011) je u članku provela istraživanje i kojemu je za potrebe istraživanja, sport sagledan kao mogući zaštitni čimbenik u prevenciji rizičnih ponašanja djece i mladih te je cilj istraživanja bio istražiti je li sport zaštitni čimbenik u procesu socijalizacije djece i je li sport povezan s manje rizičnim ponašanjem. Stoga je problem istraživanja bio utvrditi utjecaj sporta na ponašanje djece, a istraživački problemi su:

- ispitati jesu li nesportaši nasilniji od sportaša, odnosno skupine ispitanika koji se povremeno uključe u sportske aktivnosti;
- ispitati ima li razlike između sportaša i nesportaša u konzumaciji alkohola, duhana i droga između skupina ispitanika;
- ispitati odnose li se sportaši odgovornije prema svom zdravlju u odnosu na ostale skupine ispitanika.

U skladu s navedenim problemima istraživanja, postavljene su hipoteze:

H1. Djeca i mladi koji se organizirano bave sportom manje su skloniji nasilju od djece koja se sportom uopće ne bave ili se bave samo ponekad.

H2. Djeca i mladi koji se organizirano bave sportom manje konzumiraju psihoaktivna sredstva od djece koja se sportom uopće ne bave ili se bave samo ponekad.

H3. Djeca i mladi koji se organizirano bave sportom odgovorniji su prema vlastitom zdravlju od djece koja se uopće ne bave sportom ili se bave ponekad.

H4. Djeca i mladi koji se organizirano bave sportom manje su skloni rizičnim oblicima ponašanja od djece koja se ne bave sportom ili se bave ponekad.

Što se tiče rezultata, potvrđeno je da sklonost jednom rizičnom ponašanju često vodi k ostalim rizičnim ponašanjima, da uzimanje jednog sredstva ovisnosti potiče i uzimanje nečeg drugog te da mladi koji koriste sredstva ovisnosti, ujedno imaju i rizičnija seksualna ponašanja (Kuzman, 2004; prema Torbarina, 2011).

Dokazano je kako su sportaši manje nasilni, te gotovo uopće ne nose oružje sa sobom i rjeđe nego povremeni sportaši ili nesportaši sudjeluju u tučama, ali u skupini sportaša nasilje se povećava s dobi, dok kod nesportaša opada s godinama uzrasta (Torbarina, 2011).

5. ZLOSTAVLJAČI DJECE

5.1. Tko su zlostavljači i karakteristike zlostavljača

„Zlostavljanjem djeteta smatraju se agresivni i najčešće namjerno grubo postupci prema djetetu“ (Bilić i Zloković, 2004, str. 20).

„Svaka neposredna trauma ili posredna izloženost nasilju, ponajprije onome u obitelji, smatra se zlostavljanjem“ (Bilić i Zloković, 2004, str. 20).

Kako bi se razotkrili uzroci zašto netko zlostavlja dijete, moraju se sagledati razni čimbenici i karakteristike osoba koja zlostavlja. Kako se zlostavljač ponaša, što ga je navelo na zlostavljanje, je li postojalo nasilje u obitelji, njegova financijska stabilnost, podrška okoline, također i bračno stanje. Svi se ti čimbenici isprepliću i teško je njihove utjecaje posebno iskazati (Bilić i sur., 2012).

„Američko Ministarstvo zdravlja i socijalne skrbi (USDHHS, 2010) zlostavljače definira kao osobe za koje je utvrđeno da su uzrokovale ili imale saznanja o zlostavljanju nekog djeteta“ (Bilić i sur., 2012, str. 66).

Na prvi pogled ova definicija se čini vrlo jednostavna, no važno je napomenuti kako USDHHS zlostavljačem smatra svaku osobu koja je počinila nasilje nad djetetom, ali i osobu koja ima bilo kakva saznanja o tome da je netko bio nasilan prema djetetu, makar ta osoba bila samo svjedok ili sudionik. Svaki svjedok je zlostavljač jer je vidio počinjenje kaznenog djela, a nije nikome ništa rekao ili nije prijavio nasilje koje se vrši nad djetetom. Također, ova definicija odnosi se i na osobu koja naslućuje i pretpostavlja da se nasilje događa, a ne čini ništa kako bi pomogla zlostavljanom djetetu (Bilić i sur., 2012).

Svjedoci smo problema zlostavljanja djece koji prožima temelje vrijednosnog sustava suvremenog društva. Veliki broj humanitarnih organizacija diljem svijeta rade na suzbijanju i sprječavanju zlostavljanja i zanemarivanja djece, no unatoč tome mediji sve češće izvještavaju o slučajevima u kojima djeca postaju žrtve nasilja u obitelji, rodbine, prijatelja ili nekoga iz šire okoline (Šarić, 2011; prema Velki, Bošnjak, 2012).

Također, Američka istraživanja pokazala su kako su zlostavljači u većini slučajeva roditelji zlostavljane djece, zatim ih slijede njihovi rođaci te osobe koje su bavile njihovom djecom, npr. dadilje, odgajatelji ili učitelji (Singer i sur., 2005).

Kada je riječ o zlostavljanju, Forward i Buck (2002) žele skrenuti pažnju na roditelje te u svojoj knjizi navode tko su to otrovni roditelji. Postoje **neprijemljeni roditelji** koji su stalno usmjereni na svoje probleme i pretvaraju svoju djecu u „mini odrasle“ koji se brinu o njima. **Kontrolori** koriste krivnju, manipulaciju pa čak i pretjeranu spremnost na pomoć kako bi mogli upravljati životima vlastite djece. **Alkoholičari** su zaglavljani u negiranju i kaotičnim promjenama raspoloženja, njihova im ovisnost ostavlja vrlo malo vremena i energije za zahtjeve roditeljstva, što dovodi djecu u opasnost. Roditelji kao **verbalni zlostavljači** bilo da otvoreno zlostavljaju svoju djecu, bilo da su profinjeno sarkastični, demoraliziraju svoju djecu stalnim posramljivanjem, uništavajući njihovo samopouzdanje što će uvelike utjecati na učenje u školi. **Fizički zlostavljači** su nesposobni kontrolirati svoj duboki bijes, često okrivljuju djecu za vlastito nekontrolirano ponašanje, a roditelji kao **seksualni zlostavljači** bilo da su otvoreno seksualni ili skriveno zavodljivi, oni su krajnji izdajnici koji uništavaju samo srce djetinjstva – njegovu nevinost i time mogu na dijete ostaviti posljedice za cijeli život.

Bilić i suradnici (2012) kao jedne od bitnih karakteristika zlostavljača navode dob i spol zlostavljača djece. Prema prvotnim istraživanjima govori se kako je prosječna dob zlostavljača 32 godine, no, prema novijim istraživanjima govori se kako nasilje nad djecom provode adolescenti. Procjenjuje se kako veliki broj nasilja nad djecom provedu mladi roditelji koji nisu spremni na roditeljstvo i teško se nose s tim. Osim toga, neznanje o odgoju djece može dovesti do strogog i fizički kažnjavajućeg roditeljstva. Do zlostavljanja dolazi i zbog toga što majka nije željela trudnoću, bilo da se radilo o maloljetničkim trudnoćama ili vrlo mladim majkama. Takve majke češće zanemaruju svoju djecu. Postoje mnoga istraživanja kojima bi se utvrdila dob i spol zlostavljača. Kada se govori o spolu zlostavljača istraživanja pokazuju da su najčešći zlostavljači muškarci i očevi djece. Treba imati na umu i to kako je brojka žena zlostavljačica znatno podcijenjena zbog raznih kulturnih definicija, mitova i predrasuda o seksualnom zlostavljanju. Što se tiče zanemarivanja djece, može se reći kako su majke te koje češće zanemaruju jer se smatra da su one odgovorne o brizi za djecu i one su češće proglašene zanemarivanjem djeteta.

Osim roditelja, česti zlostavljači su i vršnjaci. Postoje li „dobra“ i „zločesta“ djeca i što je to uopće „dobro“, prihvatljivo ponašanje? To su neka od pitanja na koja se pokušava odgovoriti s pedagoškoga, etičkoga, religijskoga, psihološkoga i dr. stajališta (Zloković, 2004).

Što se tiče prirode odnosa s djetetom, prema brojnim istraživanjima koja su provedena u Americi, utvrđeno je da u većini slučajeva žrtva poznaje svoje zlostavljače i da se nerijetko radi o roditeljima zlostavljajućeg djeteta.

„Finkelhor i Omrod (2001) su utvrdili kako je 90% djece žrtva zlostavljanja mlađih od 12 godina poznaje svoje zlostavljače, a USDHHS (2010) nalazi kako je u 80% slučajeva zlostavljanja zlostavljač roditelj; u 38% slučajeva zlostavljač je majka, u 19% otac, a u 18% majka i otac. U preostalih 25% slučajeva zlostavljači su majka s nekom drugom sobom, potom neka djetetu nepoznata osoba, muški rođak, poočim, neka druga, ali poznata osoba itd.“ (Bilić i sur., 2012, str 68).

Mnogi čimbenici mogu pridonijeti nasilnom ponašanju, bilo da se radi o osobi koja je zlostavljana ili o osobi koja se loše nosi sa stresom i problemima. Zbog toga se većina zlostavljača želi opravdati nekim psihičkim poremećajem, iako, poremećaji doživljavanja i ponašanja, poput depresije, mentalne retardacije roditelja, ovisnosti mogu biti povezani s povećanim rizikom za zlostavljanje djece. Između ostaloga, najjača je povezanost depresije i zlostavljanja, a depresija u velikom broju slučajeva zahvaća majku. Depresivne se majke manje povezuju s djecom, pokazuju i daruju djeci premalo pažnje i ljubavi, a koriste stroge kazne pri odgoju. Roditelji, isto tako, nisu svjesni koliko zlouporaba droga loše djeluje djeci i koliko im zla mogu nanijeti koristeći razne droge i alkohol. Osim što korištenje droge i alkohola znatno smanjuje pažnju i percepciju za roditeljstvo, ujedno postoji i velika vjerojatnost da će samo dijete doći u kontakt i doticaj s alkoholom ili drogom što dovodi do ugrožavanja djetetovog zdravlja. Također, dijete može biti ugroženo ako ga roditelj u alkoholiziranom ili drogiranom stanju vozi u autu. Osim toga, dijete koje je za vrijeme razvoja tijekom trudnoće bilo izloženo alkoholu ili drogama, kasnije tijekom svoga života može imati urođene poteškoće, a time i veću mogućnost da bude zlostavljano. Korištenje alkohola te raznih droga može dovesti do agresivnosti i poremećaja u ponašanju, s time da korištenje droga ima vrlo jako dezinhbirajuće djelovanje, pa tako i osobe koje inače mogu suspregnuti svoje agresivne reakcije i iskontrolirati se, pod utjecajem droga to naprosto ne uspijeva (Bilić i sur., 2012).

Zlostavljanje se može pripisati slomu kontrole nad porivima kod roditelja ili njegovatelja. Znači da ulogu mogu imati osobine roditelja i njihova osobnost. Roditelji zlostavljači tijekom svog djetinjstva nisu imali nježnosti i topline, možda nisu razvili vlastito samopoštovanje i emocionalnu zrelost ili su bili uključeni u nekakav oblik zlostavljanja. Iz tih

razloga roditelji zlostavljači mogu gledati na svoju djecu kao na izvor neograničene ljubavi i potpore koju oni u svom životu nikada nisu imali. Stoga mogu imati nerealna očekivanja od djece i mogu biti frustrirani te izgubiti nadzor što ih može dovesti do konzumacije droga ili alkohola koji će ih potaknuti na nekontrolirano ponašanje prema djetetu. Također, duševne bolesti roditelja mogu povećati opasnost od zlostavljanja djeteta kao i situacijski stres, osobito kad ne postoji emocionalna potpora bliže i šire obitelji, prijatelja ili susjeda (MSD priručnik dijagnostike i terapije, 2014).

Uz općenite karakteristike zlostavljača, važno je spomenuti i neke karakteristike zlostavljača s obzirom na vrstu zlostavljanja. Što se tiče karakteristike osoba koje fizički zlostavljaju važno je napomenuti kako uzrok fizičkog zlostavljanja može biti niži stupanj obrazovanja koji za sobom nosi i nižu razinu razumijevanja i znanja o mogućnostima djeteta te lošije socijalne uvjete, stres u obitelji kao i lošu financijsku situaciju (Bilić i sur., 2012).

Brojni autori (Wolfe, 1991; Pečnik, 1993; Barnett i sur., 1997; Pečnik, 2001; Pečnik, 2003; prema Bilić i sur., 2012, str. 74) navode 4 obilježja osoba koje fizički zlostavljaju djecu, a temelji ih na brojnim istraživanjima:

1. Emocionalne teškoće i teškoće u ponašanju – veća ljutnjana djeteta, agresivnost, niska tolerancija na frustraciju, slaba kontrola srdžbe, slaba empatija, rigidnost, depresija, nisko samopoštovanje, tjeskobnost, nesretnost, emocionalna nezrelost.
2. Teškoće u obiteljskim i drugim odnosima: zlostavljanost u djetinjstvu, bračni problemi, manje pozitivnih, a više negativnih interakcija s članovima obitelji, izoliranost od šire obitelji i prijatelja.
3. Teškoće u roditeljskom ponašanju: nerealna očekivanja od djeteta i sebe, neuvažavanje djetetovih potreba i mogućnosti, slabe roditeljske vještine, doživljavanje roditeljske uloge stresnom, negativno percipiranje djeteta, niska emocionalna angažiranost u interakciji s djetetom, nekonzistentnost.
4. Tjelesne teškoće: zdravstveni problemi, viši percipirani stres življenja, veća zlouporaba sredstava ovisnosti.

Osim karakteristike osoba koje fizički zlostavljaju, važno je napomenuti i karakteristike osoba koje emocionalno zlostavljaju jer se u obiteljima emocionalnih zlostavljača često uočava jednosmjerna komunikacija između roditelja i djece. Dijete ne poštuje kao ravnopravnu osobu koja ima pravo na svoje potrebe, želje i mišljenja te oni kao roditelji smatraju kako znaju što je sve potrebno njihovom djetetu. Karakteristike emocionalnih zlostavljača slične su osobinama onih roditelja koji zanemaruju svoju djecu,

dok su razlike u karakteristikama ličnosti kao što su npr. impulzivnost i kontrola agresivnog ponašanja (Bilić i sur., 2012).

Neke od karakteristika emocionalnih zlostavljača su (Buljan Flander i Kocijan Hercigonja, 2003; Miller-Perrin i Perrin, 2007; prema Bilić i sur., 2012, str. 75) nemaju sposobnost razumjeti mogućnosti i sposobnosti djeteta zbog psihičkog poremećaja i/ili zlouporabe alkohola i droga;

- slabo poznaju karakteristike djetetova normalnog razvoja; ili imaju iskrivljenu sliku o tome kako bi se dijete trebalo ponašati;
- imaju teškoće s kontrolom vlastitog ponašanja; često je to zbog velikog stresa zbog teške financijske situacije, visokokonfliktnog razvoda, zdravstvenih teškoća i dr.;
- imaju ambivalentan stav prema roditeljstvu, bilo zato što nisu bili spremni na roditeljstvo jer su premladi ili stoga što imaju dijete iz neželjene trudnoće.
- imaju iskustvo emocionalnog zlostavljanja u djetinjstvu.
- imaju slabu socijalnu mrežu (i podršku) zbog loših socijalnih vještina.

Kod karakteristike osoba koje seksualno zlostavljaju vrlo bitno je reći kako su većina seksualnih zlostavljača djeci poznate osobe, no ne i roditeljima, a počim je 10 puta češće zlostavljač nego biološki otac. Isto tako, istraživanje je pokazalo, kada se radi o žrtvi ženskog spola, zlostavljač je u skoro 50% slučajeva član uže obitelji, a dosta rjeđe kada se radi o žrtvi muškog spola. S obzirom da je zlostavljanje u obitelji rjeđe, ono zna biti puno ozbiljnije i dugotrajnije. Brojni zlostavljači započeli su svoja zlostavljanja kao tinejdžeri, stoga je jako važno prepoznati ih što ranije kako bi se spriječilo zlostavljanje i pružila zaštita velikom broju djece, odnosno, budućim žrtvama. Do seksualnog zlostavljanja dolazi jer zlostavljači maštaju i gledaju slike djece, to zlostavljača dovodi do masturbacije čime se uspostavlja i održava seksualna sklonost prema djeca, a ponavljanjem ciklusa (gledanje slika i masturbacija) zlostavljaču to prestaje biti zanimljivo i on osjeća poriv kojim želi ostvariti svoja maštanja (Bilić i sur., 2012).

Finkelhor (1984; prema Bilić i sur., 2012, str. 76) navodi 4 preduvjeta koji moraju biti zadovoljeni kako bi došlo do zlostavljanja:

- motivacija – stadij razmišljanja sa željom za seksualnim zlostavljanjem jer zlostavljač želi zadovoljiti emocionalnu potrebu, seksualno uzbuđenje i/ili uspostaviti odnos.
- prevladavanje unutarnjih inhibitora – zlostavljači sami sebe uvjeravaju da ono što žele učiniti neće naškoditi djetetu ili kako nisu oni krivi, već dijete.

- prevladavanje vanjskih inhibitora – osiguravanje uvjeta za seksualno zlostavljanje isključivanjem obitelji, susjeda, vršnjaka i nadzora nad djetetom te ostvarivanje mogućnosti da zlostavljač bude nasamo s djetetom.
- prevladavanje djetetova otpora – traženje podložne i nesigurne, zanemarene djece bez roditeljskog nadzora, željne pažnje i naklonosti, djece koja nemaju razvijene socijalne vještine pa nemaju prijatelja.

Da bi se spriječio nastavak seksualnog zlostavljanja potrebno je rano liječenje i tretman te se smatra kako se nakon liječenja do 50% zlostavljača nauči obuzdati svoje uzbuđenje te izbjeći buduća zlostavljanja. Problem nastaje jer drugih 50% zlostavljača ne reagira na terapije i liječenje, ali i zbog toga što tretman uključuje samo manji dio zlostavljača. Nažalost, u Hrvatskoj ne postoji sustavan tretman zlostavljača djece, a pojedini i to jako rijetki stručnjaci za mentalno zdravlje ga usprkos svemu, pružaju (Bilić i sur., 2012).

Roditelji koji zanemaruju svoje dijete imaju puno manje interakcija sa svojom djecom od nezanemarujućih roditelja. Zanemarujući roditelji svojoj djeci ne pokazuju toplinu i ljubav ni verbalno ni neverbalno, vrlo su agresivni prema djeci i ne ohrabruju ih. Postoje istraživanja koja su pokazala su zanemarujući roditelji u većini slučajeva depresivniji, impulzivniji, imaju nisko samopouzdanje i doživljavaju roditeljski stres, no to nisu im pronađene psihijatrijske dijagnoze. Ovo sve ubraja se u karakteristike osoba koje zanemaruju (Bilić i sur., 2012).

Djeca roditelja zlostavljača koja nisu sigurna sa svojom obitelji u vlastitome domu, mogu dobiti hitno privremeno odstranjanje iz kuće. Naravno, za takav značajan korak potreban je zahtjev sudu koji podnosi pravni zastupnik odgovarajućeg odjela za skrb. S obzirom da se postupak razlikuje od države do države, obično kao takav obuhvaća svjedočenje liječnika na obiteljskom sudu. Nakon što sud odluči o odstranjanju djeteta iz kuće, dogovara se postupak u kojem bi trebao sudjelovati obiteljski liječnik, ako ne, onda bi se trebalo traži njegovo mišljenje i suglasnost. Za vrijeme djetetovog privremenog smještaja, liječnik bi trebao održavati kontakt s roditeljima, ako je ikako moguće, te ih uvjeriti kako su se poduzeli svi naponi da im se pomogne. Može se dogoditi, za vrijeme dok su kod udomitelja, djeca ponovno budu zlostavljanja. Liječnik mora biti svjestan te mogućnosti i njegova uloga je vrlo važna u donošenju odluke da se dijete vrati roditeljima iako je ponavljanje zlostavljanja vrlo često (MSD priručnik dijagnostike i terapije, 2014).

Važno je istaknuti kako nisu samo roditelji zlostavljači djece, nastavnici i školsko osoblje trebaju djeci biti podrška, pružiti im zaštitu i pomoć, a upravo su oni ponekad nasilni

prema djeci. Dok u SAD-u nije ništa neobično kad se pri zapošljavanju učitelja kandidati provjere u registru seksualnih počinitelja nasilja, također, provjere otisci prstiju te utvrdi je li osoba kažnjavana ili ne, nažalost, u Hrvatskoj takvi registri još ne postoje. Iako, pri zapošljavanju važno je donijeti potvrdu o nekažnjavanju iz Ministarstva unutarnjih poslova. Dok se provjeravaju seksualna i fizička zlostavljanja, učitelji djecu najčešće zlostavljaju na emocionalnoj bazi, ponižavajući ih, nazivajući pogrđnim imenima, ismijavajući se njihovom neznanju. Ovdje se radi o ponašanjima koja je teže dokazati. Žrtve učiteljevog zlostavljanja su obično njihovi učenici koji se boje prijaviti nasilje jer misle kako im nitko neće vjerovati, ali i zbog toga što se boje da će im učitelj dati negativnu ocjenu ukoliko sazna tko ga je izdao. Iz tog razloga učiteljevo zlostavljanje učenika najčešće ostaje neotkriveno (Bilić i sur., 2012).

6. VRSTE ZLOSTAVLJANJA

6.1. Tjelesno kažnjavanje

„Pod pojmom tjelesnog kažnjavanja podrazumijeva se primjena fizičke sile s namjerom da dijete doživi bol i/ili nelagodu, ali ne i ozljedu, u svrhu korekcije ili kontrole djetetova ponašanja“ (Straus, 2000; Pećnik, 2003; Gershoff, 2008; prema Bilić i sur., 2012, str. 82).

„Tjelesnim zlostavljanjem smatra se ozljeđivanje djeteta koje može biti i „nenamjerno“ ili „nesvjesno“ kao posljedica „uspostavljanja discipline djeteta“ ili različitih kažnjavanja na neprimjereni način s obzirom na djetetovu dob i tjelesnu razvijenost“ (Cicchetti, D., 1997, 38; prema Bilić i Zloković, 2004, str. 49).

„Oblikom tjelesnog zlostavljanja smatra se i onemogućavanje djeteta u slobodnom konzumiranju hrane, pića, zatim onemogućavanje mirnog sna, zatvaranje u mračne ili neudobne prostorije, uništavanje osobnih ili zajedničkih dobara“ (Benokraitis, N. V., 2002, 370-379; prema Bilić i Zloković, 2004, str. 49).

Roditelji često govore kako je tjelesno kažnjavanje odgojna mjera za korekciju lošeg ponašanja, odnosno, da je tjelesno kažnjavanje dobro za djecu jer će se tako naučiti dobro ponašati (Bilić i sur., 2012).

Tjelesno zlostavljanje može se iskazati na mnogo načina, a to su: guranje, udaranje šakama i nogama te predmetima; čupanje, griženje, grebanje te ostali okrutni tjelesni napadi na dijete. Namjerno nepružanje pomoći djetetu smatra se zlostavljanjem (Bilić i Zloković, 2004).

Do tjelesnog kažnjavanja dolazi zbog frustracije ili ljutnje roditelja koji impulzivno udara dijete ili ga baca. Dugotrajno fizičko zlostavljanje dovodi do ozbiljnih i opasnih posljedica za dijete, a isto tako ga je teško ukloniti kao takvu vrstu ponašanja. Važno je istaknuti kako aktivna djeca, normalna, imaju ponešto modrica na svome tijelu, ali to je posljedica svakodnevne igre te se zbog toga ne može svaku uočenu modricu okvalificirati kao posljedicom nasilja. Modrice koje su nastale uslijed dječje igre obično se nalaze na mjestima poput koljena, laktova i podlaktica, dok modrice na trbuhu, licu, ušima ili pak znakovi opušaka na tijelu nisu uobičajeni kao ozljede dječje igre te ih svakako treba sagledati u kontekstu zlostavljanja. Nažalost, osim fizičkih rana koje su prisutne na zlostavljanom djetetu, tu su i psihički simptomi povezani sa zlostavljanjem, a s kojima se dijete teško nosi te ga dovodi do niske razine samopoštovanja, počinju se ponašati pasivno ili čak agresivno.

Istraživanja su pokazala kako fizički zlostavljana djeca u pubertetskoj dobi počnu pribjegavati zlouporabe droge i/ili alkoholu te uvijek pronalaze izgovor s kojim bi izbjegli odlazak kući nakon škole. Nažalost, do zlostavljanja najčešće dolazi zbog toga što roditelji ne znaju obuzdati svoju ljutnju (Singer i sur., 2005).

Tjelesno zlostavljanje može biti posljedica različitih problema u obitelji, raznih pravila ponašanja odraslih prema djeci i ženama, te obrazovanju roditelja. Kao što je već spomenuto u radu, zlostavljena djeca često traže izgovore zbog kojih bi odgodili svoj odlazak kući, dolaze ranije u školu od ostale djece i iz nje odlazi kasnije. Djeca koja su tjelesno zlostavljana u ponašanju prema odraslima ili vršnjacima, česta su neka od ovih ponašanja:

- strah od odraslih osoba ili neke druge djece
- javlja se nervoza u prisustvu odraslih osoba
- sramežljivost
- trudi se izbjegavati odrasle osobe ili vršnjake
- fizički ili verbalni napad na odrasle osobe ili vršnjake
- noćne more
- vršenje nasilja nad životinjama (Bilić i Zloković, 2004).

U nekim školama je tjelesno nasilništvo toliko rasprostranjeno i toliko veliki problem da u školama ugrađuju kamere za videonadzor te detektore metala u slučaju nošenja vatrenog oružja i noževa. Postoje čak i škole koje zapošljavaju naoružane zaštitare (Field, 2004).

Field (2004) navodi tjelesna ponašanja nasilnika:

- naguravanje i rušenje, udaranje nogama i šakama te guranje;
- krađa raznih stvari učenika, od knjiga i užine do krađe iz ormarića učenika;
- razbacivanje stvarima žrtve od jednog do drugog djeteta;
- izmicanje stolca dok učenik pokušava sjesti na njega;
- povlačenje za kosu;
- nošenje oružja;
- gađanje žrtve gubicama i papirićima.

Postoje razni oblici tjelesnog zlostavljanja, od kojih se izdvaja **instrumentalno tjelesno kažnjavanje** gdje neki roditelji tjelesno kažnjavanje koriste mirno, promišljeno i planirano, bez snažnih emocija, a **impulzivno tjelesno kažnjavanje** kod nekih roditelja izaziva trenutak bijesa, agresivnosti, gubitka kontrole te na kraju osjećajem krivnje. Važno je napomenuti kako

tjelesno kažnjavanje nisu samo udarci po stražnjici ili udaranje predmetima, nego uključuju i neke druge tjelesne oblike:

a) izravni fizički oblici kažnjavanja

- štipanje i drmanje;
- istežanje ušiju i kose;
- udarci rukama ili nogama te raznim predmetima;

b) prisiljavanje na konzumaciju štetnih tvari

- prisiljavanje djeteta na konzumaciju ljutih začina poput feferona i papra;
- ispiranje usta djetetu sapunom;

c) radnje koje uključuju prekomjernu tjelesnu nelagodu

- tjeranje djeteta da sjedi u bolnom položaju;
- klečanje na tvrdim predmetima, npr. kukuruzu ili kamenčićima;
- uskraćivanje vode ili hrane;
- tjeranje djece na prekomjerno vježbanje, npr. 50 čučnjeva za kaznu.

Vrlo je bitno razlikovati zaštitna ograničenja, tj. upozorenje roditelja ili brza reakcija u slučaju da je dijete u opasnosti. Pod zaštitnim ograničenjima može se ubrojiti naglo potezanje i dizanje djeteta kako se ne bi opeklo na vrelu plohu ili kako ne bi istrčalo na ulicu (Bilić i sur., 2012).

Koliko god vrijeme odmiče, roditelji i dalje nisu svjesni mogućih negativnih posljedica tjelesnog kažnjavanja i drugih oblika nasilja nad djecom, te je stoga i dalje potrebno nastaviti osvještavati roditelje na roditeljskim sastancima i raznim radionicama o suvremenim odgojnim postupcima i onome što je za djecu dobro, a što nije (Velki, Bošnjak, 2012).

Što se tiče razlike između discipline i tjelesnog kažnjavanja, važno je ukazati roditeljima da moraju napraviti niz preventivnih i korektivnih postupaka kako bi pomogli svojoj djeci u regulaciji ponašanja. Važno je prihvatiti reakcije djeteta, razumijevanje djetetovih želja, odnosno, poticanje djeteta da donosi odluke i nešto napravi bolje. Kažnjavanje i disciplina nisu istoznačnice, tim više jer disciplina uključuje i poučavanje. Poučavanjem se ostvaruje pozitivna disciplina koja ukazuje na to gdje su granice prihvatljivog, odnosno neprihvatljivog ponašanja, a na taj se način razvija svijest o

prihvatljivim postupcima u obitelji, ali i široj zajednici. Pozitivnom disciplinom pomaže se djeci da shvate što je to dobro ponašanje, a što loše, odnosno neprihvatljivo ponašanje, te čini temeljnu vještinu pozitivnog roditeljstva. Na žalost, osim pozitivnih disciplinskih postupaka, postoje roditelji koji često na djecu reaguju udarcima, prijetnjama te oduzimanjem povlastica bez ikakvog objašnjenja. Tim svojim postupcima dovode djecu do toga da prihvaćaju roditeljske naredbe samo kako više ne bi doživjeli bol (Bilić i sur., 2012).

Tjelesno kažnjavanje nije prisutno samo kod kuće, već i u školama. Iako tjelesno kažnjavanje u školama sve više doživljava osudu društva i stručnih krugova, ipak je u nekim školama još uvijek prisutno i to u zabrinjavajućim razmjerima. Tjelesnim kažnjavanjem u školama odrasle osobe (nastavnici i ostali zaposlenici) žele postići promjenu ponašanja kod učenika kako bi se uskladili s ponašanjem koje odrasli očekuju. Kako bi postigli disciplinu kod djece, nastavnici i ostali zaposlenici tuku djecu rukama ili raznim predmetima, čupaju ih za kosu, štipaju te potežu za uši. Isto tako, važno je naglasiti kako u školi postoje pojedini učenici s opasnim ponašanjem zbog čega nastavnici moraju upotrijebiti minimalnu količinu sile kako bi zaštitili druge učenike, djelatnike škole ili školsku imovinu. Zato se kažnjavanjem ne može smatrati oduzimanje opasnih predmeta, rastavljanje učenika koji se tuku i slično (Bilić i sur., 2012).

Velki i Bošnjak (2012) provele su istraživanje čiji je cilj bio ispitati roditeljske stavove o primjernim odgojnim postupcima i učestalost tjelesnog kažnjavanja i zlostavljanja djece, ali iz perspektive roditelja i došli do rezultata kako roditelji smatraju da je u odgoju djece važna uključenost, ali i da je važno da djeca budu dobra i poslušna te podređena odraslima. Iz istraživanja se saznalo kako se ispitanici uglavnom ne slažu da je opravdano ne odgovarati na djetetov plač jer nisu sigurni kada je u pitanju nepotrebnost indukcije i smatraju kako je donekle opravdano tjelesno kažnjavati djecu.

Bilić i suradnici (2012, str. 94) u svojoj knjizi govore kako zagovornici tjelesnog kažnjavanja u školama navode sljedeće razloge za svoje stavove:

- efikasnost neozljeđujućih tjelesnih tehnika obuke i discipline;
- tako kontrolirana djeca razvijaju samodisciplinu, cijene autoritet i vlast, intenzivnije se moralno razvijaju;
- tjelesno kažnjavanje jedina je preostala tehnika da se sačuva kontrola u školama;
- način da poštuju pravila;
- uklanjanjem tjelesnog kažnjavanja samo će se povećati disciplinske teškoće i do kraja smanjiti sigurnost nastavnika;

- škole imaju pravo i obvezu disciplinirati djecu;
- tjelesno kažnjavanje primjenjuje se samo onda kad nijedna druga metoda ne pomaže.

U svakodnevnoj uporabi često se poistovjećuju pojmovi tjelesnog kažnjavanja i tjelesnog zlostavljanja.

„Pod pojmom tjelesnog zlostavljanja djece podrazumijeva se učestalo ili jednokratno grubo, namjerno nanošenje boli, tjelesnih ozljeda, te neodgovorno postupanje roditelja i drugih osoba koje uključuje potencijalni rizik od tjelesnog ozljeđivanja, a čije posljedice mogu, ali i ne moraju biti vidljive“ (Pećnik, 2003; WHO, 2006; McCoy, Keen, 2009; prema Bilić i sur., 2012, str. 98).

Važno je napomenuti kako učestalo i namjerno kao i nenamjerno ozljeđivanje djeteta dovodi do ozljeda koje se karakterizira kao tjelesno zlostavljanje. Uz tjelesno zlostavljanje dijete mora slušati i razne uvrede, prijetnje koje dovode do različitih oblika emocionalnog zlostavljanja. Velikom broju žrtava tjelesnog zlostavljanja djelomično pridonosi i manjak znanja o ranim znakovima zlostavljanja. Uočavanje problema ima veliku ulogu za smanjivanjem ili sprječavanjem zlostavljanja. Zato je vrlo bitno obratiti pozornost na dijete koje nam diskretnim ili neizravnim signalima šalje poziv u pomoć. Tjelesno zlostavljanje ima posljedice na razvoj djeteta koje mogu biti kratkoročne i dugoročne (Bilić i sur., 2012).

6.2. Emocionalno zlostavljanje

„Emocionalno zlostavljanje je kontinuirano neprijateljstvo i/ili indiferentno ponašanje roditelja i drugih koji nastupaju s pozicije moći, na temelju kojega dijete može zaključiti da je bezvrijedno, nevoljeno, neadekvatno, što oštećuje njegovu emocionalnu stabilnost i psihološki kapacitet, te kratkoročno i/ili dugoročno negativno utječe na njegov razvoj i dobrobit (Tomison, Tucci, 1997; Evans, 2002; Iwaniec, 2006; prema Bilić i sur., 2012, str. 118).

Neke studije ističu kako je emocionalno zlostavljanje vrlo rašireno, a neke pak da je emocionalno zlostavljanje svedeno na minimum. Uvažavajući sve moguće slabosti i poteškoće u istraživanjima ovog problema, mora se konstatirati da je u svakom slučaju raširenost emocionalnog zlostavljanja zabrinjavajuća (Bilić i sur., 2012).

Postoje razni oblici emocionalnog zlostavljanja, a neke od njih su:

- odbacivanje,
- vikanje,
- govorenje prostota i psovki,
- ismijavanje, ruganje i sramoćenje,
- teroriziranje prijetnjama i kaznama,
grubo kritiziranje i uspoređivanje s drugom djecom,
- izoliranje i ograničavanje,
- ignoriranje,
- iskorištavanje,
- manipuliranje.

Navedeni oblici emocionalnog zlostavljanja djece vrlo često se pojavljuju u različitim kombinacijama, isprepliću se, nadopunjuju i slično. Iako su oblici različiti, oni imaju isti efekt na razvoj djeteta. Postoje i razni pokazatelji emocionalnog zlostavljanja djeteta, a neki od njih su i povučенost, nisko samopouzdanje, tuga i strah, depresivna raspoloženja, nazadovanje u školi, nezainteresiranost, nesigurnost, smanjene mogućnosti prilagodbe te se takva djeca ne usuđuju uključiti u aktivnosti. Što se tiče posljedica emocionalnog zlostavljanja, one se kao i kod tjelesnog zlostavljanja dijele na kratkoročne i dugoročne. Može se reći da su kratkoročne posljedice emocionalnog zlostavljanja, u ranom djetinjstvu ljutnja, agresivnost, nisko samopoštovanje i poremećaji privrženosti, u srednjem djetinjstvu to su povišene razine agresije i socijalno povlačenje, dok su u adolescenciji prisutni internalizirani problemi, nisko samopoštovanje, anhedonija (izostanak užitka), pesimizam glede budućnosti te niža kompetentnost. Depresija je, također jedna od posljedica emocionalnog zlostavljanja koja može dovesti do apatičnosti u svim školskim aktivnostima, uz karakteristično odgađanje početka aktivnosti. Osim toga, zbog depresije uzrokovane zlostavljanjem dijete može imati loše ocjene, loš školski uspjeh, nedovršenu zadaću te kasniti u školu. Djeca koja su emocionalno zlostavljana, osim što mogu biti u depresiji, pokazuju sklonost upotrebe alkohola i droge. Dakle, prema svemu rečenom, emocionalno zlostavljanje je štetno djelovanje ili nedjelovanje roditelja/skrbnika, nastavnika koje može nanijeti štetu djetetovoj dobrobiti te ometi zdrav razvoj. Rani učinci emocionalnog zlostavljanja poput ljutnje i agresije, može dovesti do mehanizama koji utječu na kasnije ishode kao što su depresija, upotreba alkohola, droge i slično (Bilić i sur., 2012).

Navodeći razne oblike emocionalnog zlostavljanja, Zuriff (1988; prema Ajduković, Pećnik, 1994) smatra da težnja znanstvenoj objektivnosti, jednostavnosti i neutralnosti u ovom području može dovesti do isključivanja vrlo složenih ponašanja i interakcije roditelj-dijete koje mogu imati vrlo štetne učinke za zdrav razvoj djeteta. Također, jedno te isto ponašanje roditelja, može, a i ne mora, imati štetne učinke za djetetov razvoj. Iz tog razloga, psiholozi, socijalni radnici i pravnici u svom praktičnom djelovanju trebaju sustavno razmotriti svaki slučaj u kojemu postoji i najmanja naznaka emocionalnog zlostavljanja djeteta (Ajduković, Pećnik, 1994).

6.3. Seksualno zlostavljanje

„Seksualno zlostavljanje djece definira se kao a) bilo kakav seksualni čin između odrasle i maloljetne osobe, ili između dvije maloljetne osobe ako jedna ima moć nad drugom; te b) prisiljavanje ili uvjeravanje djeteta na sudjelovanje u seksualnom činu bilo kakve vrste (s kontaktom ili bez kontakta). Seksualni čin tako podrazumijeva ne samo seksualni odnos nego i ekshibicionizam, izlaganje pornografskom materijalu, voajerizam, seksualiziranu komunikaciju putem telefona ili interneta“ (Američka akademija dječje i adolescentne psihijatrije, 2008; prema Bilić i sur., 2012, str. 143).

„Seksualnim zlostavljanjem djeteta smatraju se različiti slučajevi i svaka radnja kojom odrasli nagovaraju ili prisiljavaju djecu da sudjeluju u nekoj seksualnoj aktivnosti, ili ga nagovaraju na spolni čin radi zadovoljavanja svojih seksualnih potreba ili ekonomskih interesa (primjerice dječja pornografija)“ (Benokraitis, N. V., 2002, 378; prema Bilić, Zloković, 2004, str. 53).

„Seksualnim zlostavljanjem smatra se svako uključivanje nezreloga djeteta u spolne aktivnosti koje dijete ne može shvatiti niti donijeti svjesnu odluku o pristanku na takve aktivnosti“ (Bilić, Zloković, 2004, str. 54).

Seksualno zlostavljanje kod djece ostavlja jako duboke, teške i trajne posljedice za cijeli život. Spolno zlostavljanje pronalazimo u svim dobnim, spolnim, vjerskim i profesionalnim skupinama. Dijete koje je bilo izloženo raznim oblicima seksualnog zlostavljanja može pokazivati ekstremne oblike ponašanja, izbjegavati prijatelje, često pobolijevati i izostajati iz škole i slično (Bilić, Zloković, 2004).

Kod seksualnog zlostavljanja djece, zabilježen je mali broj slučajeva u kojem je počinjen izravan čin seksualnog napada ili silovanja. Pedofili jako puno vremena provode u odabiru, zavođenju i pripremi djeteta za seksualne radnje. Takav način nazivamo obrađivanje. Orađivanje je postupak u kojem pedofili uspostavljaju kontakt s djetetom kako bi ga pripremili za seksualne aktivnosti, odnosno, seksualno zlostavljanje. Pedofil ulaže izniman trud kako bi se što više približio djetetu, vrlo je strpljiv i želi postati djetetov prijatelj te postati vrlo blizak djetetu kako bi na takav način uspio manipulirati djetetom i doveo ga do seksualnog zlostavljanja. Kako bi obradili djecu, pedofili su puni razumijevanja, ugodni, pažljivi, osjećajni, usredotočeni na djecu i brižni. Pedofili igraju na kartu „učvršćivanja“ prijateljstva tako što djetetu govore kako ih roditelji ne vole i ne razumiju. Nakon nekog vremena potvrđivanja „učvršćenog“ prijateljstva, pedofil bi se mogao upustiti u tjelesni kontakt. U početku bi to izgledalo kao slučajno, dodirivanje ramena, grudi ili genitalnog područja, ili kroz igru hrvanja odnosno šakljanja. Dijete to ne shvaća ozbiljno već prijateljski. Tada bi pedofil mogao početi grliti dijete u znak pozdrava (Sanderson, 2005).

Berliner i Elliot (2002; prema Bilić i sur., 2012) navode karakteristike seksualnog zlostavljanja koje su utemeljene na velikom broju istraživanja:

- seksualni počinitelji su tinejdžeri i adolescenti u 40% slučajeva
- zlostavljanje od nepoznate osobe događa se u 5-15% slučajeva, dok su ostalo osobe poznate djeci ili obitelji.
- prosječna dob seksualno zlostavljanog djeteta je 9 godina, iako se dob zlostavljanja kreće od dojenaštva pa do 17 godina.
- što se tiče spolnih razlika, dječaci su stariji od djevojčica u vrijeme kad započinje seksualno zlostavljanje i zbog toga je veća vjerojatnost da dječaci budu zlostavljani od stranih osoba, ali i od osoba koje su već osuđene zbog zlostavljanja djece.
- obitelji djece koja su seksualno zlostavljana manje su kohezivni, slabije organizirani i u većoj mjeri disfunkcionalni nego obitelji djece koja nisu bila seksualno zlostavljana.
- u obitelji gdje je počinjen incest, dolazi do manjka komunikacije, nedostatka emocionalne povezanosti i fleksibilnosti te socijalna izolacija.

Važno je spomenuti incest, možda najokrutnija i najveća zagonetka ljudskih iskustava. Najgora izdaja povjerenja između roditelja i djeteta. Incest je teško definirati jer su zakonska i

psihološka definicija dva različita pojma te je zakonska definicija izrazito uska i definira se kao spolni odnos između krvnih srodnika. Međutim, milijuni ljudi nisu shvatili da su žrtve incesta s obzirom da se u nekim situacijama nije radilo o penetraciji. Što se tiče psihičkog gledišta, incest obuhvaća mnogo veći aspekt ponašanja i odnosa što uključuje i fizički kontakt s djetetovim ustima, genitalijama i anusom, grudima te bilo kojim drugim dijelom tijela koji se radi s ciljem seksualnog uzbuđivanja napadača. Osim roditelja, napadač može biti i netko član šire obitelji. Osim fizičkog kontakta, izrazito štetni oblici incestuoznog ponašanja mogu biti ako se napadač skida pred djetetom, masturbira pred njima ili ga nagovara da učini određeni oblik incesta. Važno je napomenuti kako definiciji incesta treba dodati i to da takvo ponašanje mora ostati tajno. Ako otac grli i ljubi svoje dijete, time ne čini ništa što bi trebalo držati tajno, no dodirivanje je od presudne važnosti za djetetovu emocionalnu dobrobit. Ako otac dodiruje djetetove genitalije ili tjera dijete da dira njegove, to je čin koji treba ostati tajnim, odnosno, to je čin incesta. U incestu postoji nešto užasno ružno i odbojno što sprječava ljude da i sami priznaju kako ono postoji, stoga je u zadnjih nekoliko godina negiranje počelo uzmicati pred gomilajućim dokazima i incest je postao prihvatljiv, ali još uvijek neugodna tema za javne rasprave. Kao jedna od prepreka navode se mitovi o incestu. Nažalost, oni nikad nisu bili istiniti (Forward, Buck, 2002).

Autori Forward i Buck (2002) navode mitove koji kažu da se incest događa samo u siromašnim ili neobrazovanim obiteljima, ili u izoliranim, zaostalim sredinama, no činjenica je da se incest javlja na svim društveno-ekonomskim razinama te se jednako vjerojatno može pojaviti u bilo čijoj obitelji, baš kao i u zabačenim planinama Appalachia. Također, kao mit se spominje da djecu češće zlostavljaju stranci nego osobe koje su djeci poznate, što dakako nije istina jer je većina seksualnih zločina počinjena na djeci od strane članova obitelji u koje djeca imaju najviše povjerenja.

Djecu je već odmalena važno učiti o tome kako da se zaštite u situacijama u kojima im netko želi nauditi. Kada je riječ o seksualnom zlostavljanju, tu je važno djecu naučiti razlici između dobrih i loših tajni, baš iz razloga što odrasli zlostavljači nerijetko od djece traže da to ostane njihova tajna. Važno je dijete upoznati i s pojmom intimnih dijelova, primjerice oni dijelovi tijela koje pokrivamo kupaćim kostimom, te ih upozoriti kako nitko ne smije dirati njihove intimne dijelove tijela, ali ni dijete tuđe. Naravno, u tome svemu je iznimka ako je dijete bolesno ili povrijeđeno i kako je tata sasvim u redu dopustiti roditeljima ili doktorima da pogledaju. Ako smo upoznati s tim da najveći broj seksualnog zlostavljanja djece počine djeci poznate ili bliske osobe, onda je jasno da osim straha prema strancima potrebno obratiti

pažnju na bliske i poznate osobe s kojima dijete dolazi u kontakt. Osim toga, djeca jako puno vremena provode u školi i stoga je vrlo bitno učiniti sve što je potrebno kako bi škola za njih bila sigurna ustanova. Stoga je presudno da vodstvo škole uputi sve djelatnike kako moraju prijaviti svaku sumnju na seksualno zlostavljanje, ali se pokazalo kako je glavni razlog neprijavlivanja sumnje nedostatak potpore ravnatelja. Kako bi se moglo učiniti sve što je potrebno u zaustavljanju seksualnog zlostavljanja, važno je da se osobe koje su zadužene za vođenje škole i drugih obrazovnih institucija kvalitetno educiraju (Bilić i sur., 2012).

Sanderson (2005) navodi zablude i istine o seksualnom zlostavljanju djece te kao jednu od zabluda ističe da ako je dijete svojevolumno pristalo na spolni odnos, takav se čin ne smatra zlostavljanjem, no istina je da osoba koja svojevolumno pristaje na spolni odnos zna što čini i shvaća posljedice tog čina. No, dijete nije sposobno i u mogućnosti znati u što se upušta, nije svjesno posljedica koje će se dogoditi izvršenjem tog čina, stoga nije sposobno svojevolumno pristati. Kod djece još ono seksualno nije razvijeno, seksualnost se razvija godinama i zato svako dijete nije seksualno sposobno donijeti razboritu odluku. Također, jedna od zabluda roditelja je kako njihovom djetetu ne prijete opasnost da bude seksualno zlostavljano, no istina je da svakom djetetu prijete opasnost od seksualnog zlostavljanja. Seksualni zlostavljači ne biraju svoje žrtve niti prema boji kože, niti prema društvenom sloju. Seksualni zlostavljač svojim vještinama i „dobrotom“ može prevariti i same roditelje.

Dugoročni efekti zlostavljanja kod djece manifestiraju se nepovjerenjem, manjkom samopoštovanja, depresijom, školskim neuspjehom. Što se tiče utjecaj seksualnog zlostavljanja na tjelesno i psihičko zdravlje, mnoge osobe koje su doživjele seksualno zlostavljanje imaju brojne psihičke i fizičke poteškoće kroz cijeli život. Neka djeca uspiju prevladati traumatsko iskustvo i nastaviti dalje normalan život, većina djece ostane obilježena za cijeli život te se počnu baviti prostitucijom ili zbog psihičke traume počnu rabiti sredstva ovisnosti. Žrtve seksualnog zlostavljanja imaju dvaput veće izgleda za obolijevanje od mentalnih poremećaja u odnosu na opću populaciju. Što je dijete mlađe kad se zlostavljanje dogodi, traumatski simptomi su ozbiljniji. Također, žrtve se češće žale na slabije zadovoljstvo u vezi, manjak povjerenja, te lošiju komunikaciju (Bilić i sur., 2012).

Seksualno zlostavljanje, posebice ono od strane roditelja ili bliskih osoba stvara kod djeteta lošu sliku o sebi, doživljavanje svijeta kao nesigurno mjesto, a bez bazičnog povjerenja u djece se neće razviti sposobnost da vode računa o vlastitim potrebama, što

dovodi do pretjeranih reagiranja na stres, strah, poremećaji u seksualnom funkcioniranju te razne seksualne disfunkcije (Kocijan-Hercigonja, Hercigonja-Novković, 2009).

Kod adolescenata koji su u djetinjstvu doživjeli seksualno zlostavljanje postoji veći rizik da i sami postanu počinitelji seksualnih delikata ili da budu uključeni u veze u kojima dolazi do nasilja ili zlostavljanja. Adolescenti, žrtve seksualnog zlostavljanja su u toj dobi osobito osjetljivi jer upravo tada formiraju svoj osjećaj za pravdu i svoj seksualni identitet. Posljedice seksualnog zlostavljanja odražavaju se na cjelokupno funkcioniranje osobe (Bilić i sur., 2012).

Bilić i Zloković (2004) navode nemoralna i neprimjerena ponašanja odraslih, odnosno, oblike seksualnog zlostavljanja, a to znači prakticiranje seksa pred djetetom, gledanje pornografskih snimaka, časopisa i drugih sličnih sadržaja, masturbiranje odraslih u prisustvu djeteta te poticanje djeteta na nemoralno ponašanje.

Traumatizirana djeca ne osjećaju se sigurno i nevjerojatno da ih netko može zaštititi te ne traže ničiju pomoć i priključuju se grupama djece sličnih razmišljanja i sličnih iskustava, uz njih stvaraju osjećaj sigurnosti i povjerenja (Kocijan-Hercigonja, Hercigonja-Novković, 2009).

Što se tiče oporavka djeteta od seksualnog zlostavljanja postoje tzv. tretmani. Tretmani su fokusirani na traumu, pri čemu je u fokusu rad na različitim simptomima povezanih s traumom: strahu, anksioznosti, kognitivnim distorzijama, a tretman uključuje psihoedukaciju, atribucijama i drugim kognitivnim distorzijama. Ciljevi tretmana su smanjiti poteškoće u ponašanju povezane s traumom (npr. nesanicu), pomoći djetetu i njegovoj obitelji da inkorporiraju traumu u svoj život, te održati normalan tok razvoja djeteta. Traumatizirana djeca često imaju osjećaj krivnje, srama, bespomoćnosti, te iskazuju poteškoće u izražavanju osjećaja. Zbog toga, intervencije koje se koriste uključuju postupno izlaganje djeteta traumatskom sadržaju s ciljem detaljnog iznošenja traumatskog događaja. Važno je izravno i otvoreno raspravljati o traumatskom iskustvu kako bi se smanjili i prevladali simptomi izbjegavanja. Intervencija koja se koristi je psihoedukacija kojom se nastoji normalizirati djetetova i roditeljska reakcija na traumu te poticanje adekvatnih načina nošenja s traumom. Za vrijeme trajanja tretmana važno je raditi i na strategijama za stvaranje osjećaja sigurnosti kod djece, a roditelji se uključuju u savjetovanje o prepoznavanju i zadovoljavanju djetetovih potreba npr. roditelji mogu djetetu praviti društvo. Zajedničko sudjelovanje roditelja i djeteta omogućavaju njihovu bolju komunikaciju i razumijevanje te ponovno uspostavljanje

povjerenja i osjećaja sigurnosti. Krajnji cilj tretmana je pomoći djetetu i obitelji da objedine traumatsko iskustvo koji im omogućava oporavak i djetetovo zdravije funkcioniranje u svakodnevnom životu (Bilić i sur., 2012).

6.4. Zanemarivanje djece

„Zanemarivanje je propuštanje zadovoljenja djetetovih potreba u mjeri koja znatno utječe na djetetov tjelesni i psihički razvoj. Nije uvijek namjerno i granica kad počinje zanemarivanje nije uvijek potpuno jasna (Bačan, 2006; prema Bilić i sur., 2012, str. 179)“.

„Zanemarivanje se u pravilu široko definira kao nebriga i propuštanje roditelja da zadovolji emocionalne i razvojne potrebe djeteta, uključujući potrebu za odgovarajućom ishranom, odjećom, smještajem, zdravstvenom brigom, obrazovanjem, intelektualnim poticanjem i emocionalnim razumijevanjem (White i sur., 1987; prema Ajduković, Pećnik, 1994).

Za razliku od zlostavljanja djece, zanemarivanje je propuštanje da se nešto učini, a ne neposredno nanošenje ozljeda ili štete djetetu. Važno je naglasiti kako se o zanemarivanju može govoriti tek kad nedostatak roditeljske brige ugrožava zdrav razvoj djeteta i njegovu psiho-socijalnu ravnotežu (Ajduković, Pećnik, 1994).

Zanemarivanje obuhvaća od 35 do 65% svih oblika zlostavljanja, a najviše je žrtava mlađih od tri godine. Oko 40% smrtnih ishoda zlostavljanja i zanemarivanja je posljedica isključivo zanemarivanja zbog nepružanja pomoći djetetu, propuštanja liječenja te utapanja. Djeca koja su zanemarivana, najčešće su bila izložena još nekoj vrsti zlostavljanja, a u velikom broju slučajeva to je bilo emocionalno ili seksualno zlostavljanje (Bilić i sur., 2012).

Brojni su uzroci zanemarivanja, a jedan od njih je kvaliteta odnosa roditelja i djeteta koja ne ovisi samo o roditelju, nego i o djetetu koje sa svojim osobinama znatno utječu na njihov međusobni odnos. Potrebe svakog djeteta su individualne, kao i kapaciteti roditelja, stoga je jako teško u nekoliko rečenica objasniti što je to zapravo propuštanje zadovoljenja djetetovih potreba. Roditelj koji postupa prema svakom djetetu jednako, nije dobar roditelj, nego je dobar onaj koji postupa prema svakom djetetu onako kako njemu upravo treba. Osobe koje nemaju iskustvo s roditeljima koji su mogli prepoznati njihove potrebe, često nisu u

stanju prepoznati potrebe vlastite djece, što dakako dovodi do problema kod djece. Važno je znati da nezadovoljenje nekih potreba djeteta može pomoć u tome da dijete shvati kako u životu ne može dobiti sve odmah, što će pridonijeti njegovu boljem nošenju s kasnijim teškoćama u životu. Ako jedna ili više potreba djetetu nisu dugotrajno zadovoljene ili se često ponavlja, tada zasigurno govorimo o zanemarivanju (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2008).

Prema američkim istraživanjima zanemarivanje čini 50 do 60 posto svih oblika zlostavljanja, najveći broj žrtava su djeca i to mlađa od tri godine, a 40 posto smrtnih ishoda zanemarivanja je u dobi do dvije godine. Dok se broj ukupno dokazanih slučajeva zlostavljanja djece u posljednjih desetak godina postupno smanjio za više od 20 posto, nažalost zanemarivanje oscilira i zabilježen je pad od samo sedam posto, što je još uvijek zastrašujuće (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2008).

Postoji nekoliko oblika zanemarivanja, a to su: fizičko, emocionalno, obrazovno te medicinsko ili zdravstveno zanemarivanje.

Fizičko zanemarivanje definira se kao nezadovoljavanje minimalnih fizičkih potreba djeteta kao što su raznolika prehrana, prikladna odjeća, zaštita od roditelja te adekvatan i siguran smještaj. U novije vrijeme smatra se da je zanemarivanje uzrokovano čimbenicima okoline, čime se misli na nedostatak sigurnosti u okolini, npr. život u kriminalnoj sredini, izloženost pasivnom pušenju, nekorištenje pojasa za djecu, kacige pri vožnji biciklom i slično. Što se tiče sigurnosti djece, važno je obratiti pažnju jesu li lijekovi na dohvat ruke djetetu, postoji li opasnost od požara te jesu li stepenice ograđene. Vrlo je bitno prepoznati fizičko zanemarivanje, a jedan od znakova je neuhranjenost te loša osobna higijena, ali i poderana odjeća i obuća. Osim toga znak da je dijete zanemareno može biti i izjava djeteta da je samo kod kuće i da e za njega nema tko brinuti te da je usamljeno. Kako bi se ovi znakovi usvojili, važno je da su ovi indikatori više puta evidentirani, kontinuirano, a ne da se radi o jednokratnim situacijama. Iako postoje indikatori koji su toliko opasni i štetni za život djeteta da je potrebno odmah postupiti u svrhu zaštite djece, npr. hladan životni prostor djeteta zbog nedostatka grijanja zimi (Bilić i sur., 2012).

Emocionalno zanemarivanje definira se kao nezadovoljavanje minimalnih emocionalnih potreba djeteta. Tu se najčešće radi o roditeljskom zanemarivanju na način da roditelji ne pomažu djetetu onda kad mu je potrebna pomoć čime se dijete osjeća odbačenim. Emocionalno zanemarivanje ne ostavlja vidljive tragove poput fizičkog zlostavljanja te se

često smatra manje bitnim tipom zanemarivanja što je sasvim pogrešno. Vrlo teško je odrediti granicu između emocionalnog zlostavljanja i emocionalnog zanemarivanja, no vrlo je bitno napomenuti kako je emocionalno zanemarivanje obuhvaća nedovoljno brige, pažnje i ljubavi prema djetetu, zabrane djetetu da se druži s vršnjacima ili odraslim osobama izvan kuće te nebrigu za druga ponašanja koja su inače društveno neprihvatljiva, poput delikventnog ponašanja. Kako bi se prepoznalo emocionalno zanemarivanje neki od indikatora su sramežljivost, nisko samopouzdanje, izjave djeteta da se osjeća osamljeno i napušteno. Neka od zabrinjavajućih ponašanja mogu biti agresivnost, krađa, neposlušno ponašanje u razredu, delikvencija i slično. Takvim ponašanjima djeca pokušavaju doći do pažnje, pa makar takva pažnja bila u obliku komunikacije s razrednikom, psihologom škole i slično (Bilić i sur., 2012).

Obrazovno zanemarivanje odnosi se na izostanak pomoći i potpore te poticanja tijekom školovanja, ali i izostanka pomoći pri učenju, opreme za školovanje te neprisustvovanje na roditeljskim sastancima. obrazovno zanemarivanje češće pronalazimo kod roditelja koji su neobrazovani, psihički bolesni i socijalno ugroženi jer ni sami ne smatraju školovanje nečim što je važno i bitno. Zbog takvog stava onemogućuju djeci odlaske u muzeje, sudjelovanje u izvanškolskim aktivnostima, nemaju poticaja za učenje, a sami roditelji ne odlaze na roditeljske sastanke. Svojim ponašanjem, roditelji djeci daju do znanja da u školi gube svoje vrijeme i da bi bilo bolje da se bave nečim korisnijim, a čime mogu financijski doprinijeti obitelji. No, ovakva vrsta zanemarivanja može se naći i kod obrazovanih roditelja jer imaju prevelika očekivanja za svoje dijete. Osim toga, obrazovno zanemarivanje može imati znakove poput lošeg školskog uspjeha, velikog broja neopravdanih sati, stalnom kašnjenju na nastavu. Svi ovi znakovi, moraju se ispitati jer ovi znakovi ne moraju odmah značiti da je dijete zanemareno. Stoga je vrlo bitno da nastavnici, razrednici i stručna služba surađuju i međusobno dijele informacije o pojedinim učenicima, ne bi li se otkrilo više ponašanja ili znakova koji bi mogli upućivati na zanemarivanje (Bilić i sur., 2012).

Medicinsko ili zdravstveno zanemarivanje odnosi se na nevođenje računa o djetetovoj zdravstvenoj zaštiti od strane roditelja, o redovitim cijepljenjima i sistematskim pregledima, nevođenje djeteta na preglede liječniku, ali i potrebne medicinske zahvate i tretmane. Medicinsko zanemarivanje može početi već za vrijeme trudnoće, a obuhvaća roditeljsko odbijanje savjeta stručnjaka tijekom trudnoće koja se odnose na ponašanja i postupke koji osiguravaju pravilan razvoj djeteta. Jedan od načina medicinskog zanemarivanja tijekom

trudnoće je nemirovanje trudnice kada je ono medicinski uvjetovano. Na medicinsko ili zdravstveno zanemarivanje najprije mogu posumnjati pedijatri i liječnici školske medicine, uvidom u dokumentaciju o obveznim sistematskim pregledima i cijepljenjima. Zatim, stomatolozi kad se radi o stanju zuba i (ne)brigu o oralnom zdravlju. Razni su znakovi koji upućuju na medicinsko zanemarivanje, a to su najčešće neliječene kronične upale i bolesti, neliječeni prijelomi (koji mogu biti pokazatelji i fizičkog zlostavljanja), inficirane rane, infekcije u pelenskom području (Bilić i sur., 2012).

Posljedice zanemarivanja u većini slučajeva traju dugo i kasno se prepoznaju, pa su i posljedice dugoročne. Neke od posljedica zanemarivanja su neuhranjenost, posebice u ranom razvoju koja dovodi do brojnih posljedica za kasniji razvitak djeteta te razne aspekte djetetovog života, fizičke posljedice zanemarivanja koje mogu ostaviti negativan utjecaj na pravilan razvoj mozga, bježanje od kuće, te problemi u školi (Bilić i sur., 2012).

„Roditelji mogu adekvatno brinuti o fizičkim potrebama djeteta, ali živeći u kući „pored djeteta“, a ne „s njim“, rijetko ga grleći, rijetko mu se obraćajući, ne prepoznajući njegove osjećaje i potrebe, ne bodreći ga i ne podržavajući ga. Zanemarivanje može imati za posljedicu i djetetovu smrt“ (Bulatović, 2012, str. 218).

Kao novi oblik zanemarivanja navodi se izloženost pasivnom pušenju, neupotreba sjedalica i pojasa za djecu u vozilima, kacige tijekom vožnje na biciklu, zatim dostupnost oružja djeci te izloženost nasilju preko interneta. S obzirom na sve ono loše što donosi zanemarivanje, bitna je intervencija, a prva i osnovna mjera intervencije je pružiti konkretnu pomoć i podršku roditeljima, zdravstvenu, psihološku i socijalnu. Stručnjaci koji rade s djecom i obiteljima trebali bi na pravi način savjetovati i educirati o potrebama njihove djece te po potrebi češće nadzirati. Pozitivnom stimulacijom dobilo bi se povjerenje djece i roditelja te bi se povećala suradljivost (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2008).

Jedan od najvažnijih stručnih suradnika je pedijatar u primarnoj zdravstvenoj zaštiti ili obiteljski liječnik koji je educiran za holistički pristup djetetu i obitelji. U slučaju zanemarivanja djeteta, pedijatar je jedan od prvih koji to mogu primjetiti s obzirom na dobro poznavanje potreba djeteta. U slučaju da roditelji ne dovedu dijete na kontrolni pregled ili u savjetovanište za zdravu djecu, njegov je zadatak nazvati roditelje i provjeriti što se događa kod kuće, kontaktirati socijalnu skrb i u svakoj situaciji educirati i pružiti savjete (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2008).

Bilić i suradnici (2012, str. 191) navode primjer zanemarenog djeteta:

„Dječak od 8 godina naziva liniju pomoći i započinje razgovor žaleći se prvenstveno na dosadu. Kasnije, u razgovoru sa savjetovateljem saznaje se kako je sam kod kuće i da je gladan. Oba roditelja rade, a nitko mu nije ostavio ništa za jelo niti dao novce da si naruči hranu. Kaže da se takve situacije često događaju. Roditelje viđa samo navečer, a kada nije u školi, kod kuće je sam. Dječak navodi kako ga tata nazove jednom dnevno da provjeri je li sve u redu i je li kod kuće, jer mu zabanjuju da se poslije škole igra s prijateljima vani. Volio bi da mama i tata provode više vremena s njim i da se zajedno igraju, međutim najčešće kada dođu navečer s posla sjede i gledaju televiziju. Također, navodi kako ima problema s čitanjem, pa zbog toga ima slabiju ocjenu i iz prirode, a i zadatke iz matematike ponekad ne stigne pročitati i riješiti. Pita je mamu već za pomoć, ali ona je „samo vikala“ na njega. U svojoj okolini nema odraslih osoba od povjerenja, oba djeda i bake žive na selu, a susjede ne poznaje.“

7. NASILJE MEĐU VRŠNJACIMA

7.1. Nasilje među vršnjacima u školi

„Međuvršnjačko nasilje definira se kao izloženost namjerno negativnom, ponavljanom djelovanju od strane jednog ili više učenika, nerazmjerne stvarne ili percipirane snage, zbog kojeg dijete trpi tjelesnu i/ili emocionalnu štetu, a nemoćno je da se odupre (Olweus, 1993, 1998; prema Bilić i sur., 2012, str. 266).

„Nasilje je među djecom prema Vladinu *Protokolu o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima (2003)*: svako namjerno tjelesno i psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci i mladima od vršnjaka, učinjeno s ciljem povrjeđivanja, a koje se, neovisno o mjestu izvršenja, može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i odražava neravnopravan odnos snaga (jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca) (Jaman, 2009, str. 301).

„Vršnjačko nasilje često se definira kao oblik agresivnoga ponašanja u kojemu postoji nerazmjer moći između djeteta nasilnika i djeteta žrtve gdje nasilnik ima veću moć, a takvo ponašanje učestalo se ponavlja“ (Rigby, 2002; prema Velki, Vrdoljak, 2013).

Iskustvo govori kako nasilja među vršnjacima, pogotovo ako mu je dijete izloženo tijekom dužeg perioda, ima vrlo štetne posljedice na daljnje obrazovanje, ali i za djetetov fizički i psihički razvoj. Važno je razlikovati nasilje među vršnjacima od napada odnosno uobičajenog sukoba među djecom. Nasilje među vršnjacima može biti direktno poput udaranja i zadirkivanja ili indirektno poput izbacivanja iz društva, ogovaranja ili manipuliranja vršnjacima (Bilić i sur., 2012).

Vršnjačko nasilje kao i nasilje u školi posljednjih nekoliko godina u mnogim zemljama našli su se u središtu pažnje istraživača i stručnjaka koji se bave obrazovnom praksom. Djeca koja su izložena zlostavljanju u školi, vrlo vjerojatno će razviti negativan odnos prema školi i drugim učenicima, a bit će im i sve teže usredotočiti se na svladavanje školskih obveza i zadataka. Također, izostane li pravodobna intervencija, postoji mogućnost

da se ugrozi dječje zdravlje na tjelesnoj i mentalnoj razini. Isto tako, djeca kao žrtve nasilja iskazuju veću anksioznost, depresivnost i usamljenost, te često iskazuju suicidalne ideje što ih može dovesti do odbacivanja od strane vršnjaka i lošijih odnosa s učiteljima (Marušić, Pavin Ivanec 2008).

Bilić i suradnici (2012) navode kako postoji nekoliko oblika nasilja među vršnjacima, a to su fizičko, verbalno, relacijsko, ekonomsko i seksualno nasilništvo. Također, jedan od oblika nasilja među vršnjacima može biti i zlostavljanje riječima, pri čemu se nastoji dijete povrijediti ili osramotiti pred drugom djecom. Nasilje među vršnjacima češće se događa u školi nego na putu do ili iz škole. Djevojčice najčešće vrše nasilje nad djevojčicama, dok dječaci vrše nasilje nad dječacima, ali i djevojčicama. Nažalost, zlostavljanje ne završava u osnovnoj školi, ono se nastavlja i u srednjoj školi. Nasilje među vršnjacima događa se u svakoj školi, bez obzira na to nalazi li se škola u gradu, predgrađu ili na selu. Neka djeca žrtve su zbog toga što ostavljaju dojam da se ne znaju obraniti jer se za njih misli da su lake mete zbog svoje slabije fizičke razvijenosti ili zbog toga što bez problema prihvaćaju ono što se od njih traži. S druge strane, postoje djeca koje su žrtve nasilja zbog toga što djeluju antipatično ili agresivno. Agresivna djeca imaju puno manje prijatelja od svojih vršnjaka i zbog toga postoji manja mogućnost da prilikom nasilja netko stane na njihovu stranu. Što se tiče karaktera i osobine žrtava, one su svakako češće od ostale djece jer takve osobe su tiše, opreznije, nesigurne, imaju slabije razvijene vještine komunikacije, imaju slabije samopoštovanje i često sebe vide kao neprivlačne i neinteligentne te se krive zbog toga što su upravo one žrtve zlostavljanja. Dječaci, ali i djevojčice su žrtve nasilja među vršnjacima, no nasilje koje doživljavaju djevojčice drugačije je od nasilja koje doživljavaju dječaci.

Nasilje među djecom u domovima za nezbrinutu djecu dosada nije bilo u fokusu istraživačkog interesa kod nas, za razliku nasilja među djecom u školskim ustanovama. Ta je razlika neopravdana jer djeca u domovima imaju jednaka prava i potrebe kao druga djeca, pa tako i rješavanje ove problematike. Djeci iz domova je to bitno jer su izdvojeni iz svojih primarnih obitelji zbog različitih traumatskih iskustava i potreban im je emocionalni, socijalni i kognitivni oporavak. Djeca iz domova imaju slabo razvijene socijalne vještine, premalo prijatelja svoje dobi te lošiju sliku o sebi. Iz tog razloga provedeno je istraživanje kojemu je cilj bio opisati značajke nasilja među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Istraživanje je provedeno na području Dalmacije s djecom oba spola u dobi između 10 i 18 godina. Upitnik se sastojao od 46 pitanja od kojih je 36 pitanja vezano uz nasilje među djecom, dva o zadovoljstvu ustanovom i broju bliskih prijatelja u njoj. Također,

dodana su dva pitanja o seksualnom uznemiravanju kako bi se proširile spoznaje o toj vrsti nasilja i postavljeno je pet pitanja o socio-demografskim obilježjima sudionika (spol, dob, vrsta smještaja, broj godina provedenih u ustanovi) i na kraju je ostavljena mogućnost djetetu da napiše još nešto ako želi, naravno, o nasilju među djecom. Rezultati istraživanja pokazali su kako su u domovima za nezbrinutu djecu prisutne sve vrste nasilja među djecom i one se razlikuju po boju djece koja su sudjelovala u nasilju. Gledajući dobivene rezultate, može se zaključiti kako je najzastupljenije verbalno nasilje među djecom, zatim psihičko, te fizičko i socijalno i na kraju, najmanje zastupljeno, materijalno nasilje. U svim vrstama nasilja sudjelovali su i dječaci i djevojčice bez obzira na razliku u spolu, osim u verbalnom nasilju. Istraživanje je pokazalo kako su žrtve velikim dijelom djevojčice, dok su među nasilnicima to dječaci (Jaman, 2009).

Postoje znakovi prepoznavanja žrtava nasilja među vršnjacima i to su jasno vidljive modrice i posjekotine, no postoje i znakovi koji su teže prepoznatljivi. Žrtve nasilja među vršnjacima su češće povučene, reagiraju agresivnim ponašanjem prema članovima obitelji ili prijateljima te se osjećaju tužno, nesretno ili povrijeđeno i odbačeno. Kada se dijete odjednom boji ići određenim putem u školu ili iz nje, kada dijete inzistira da ga se vozi u školu, kada traži da promijeni školu, plačljivo je, ima neobjašnjive modrice ili posjekotine, dolazi kući s potrganim knjigama te gubi knjige i stvari te razvija govorne teškoće, to su sve specifični znakovi koji upućuju na problem nasilja među vršnjacima (Bilić i sur., 2012).

Nasilje među vršnjacima donosi i posljedice za žrtvu, a one mogu biti na fizičkom planu te emocionalnom i psihosocijalnom (koje znaju biti još i dugoročnije i teže), dok se u literaturi najčešće promatraju kao kratkoročne (one koje traju za vrijeme i neko vrijeme nakon proživljenog nasilja) te dugoročne (koje traju dulje te su prisutne i u odrasloj dobi). Neke od kratkoročnih posljedica su kronični izostanci iz škole, slabiji školski uspjeh, usamljenost, osjećaj napuštenosti, suicidalne misli te pojačani strahovi. Dok su dugoročne posljedice depresija, poremećaj u prehrani, ljutnja i ogorčenost na svijet, doživljaj sebe kao drugačije osobe od ostalih u društvu te poremećaj pažnje. Nažalost, posljedice vršnjačkog nasilja koje traju do odrasle dobi utječu na žrtve i u njihovoj ulozi roditelja. Roditelji koji su bili žrtve vršnjačkog nasilja prema svojoj djeci se mogu ponašati prezaštitnički te pretjerano reagirati na ponašanja koja percipiraju kao nasilje (Bilić i sur., 2012).

Važno je da djeca imaju povjerenja u odrasle osobe koje ga okružuju, uključujući roditelje i suradnike škole, kako bi svoja iskustva i strahove mogli podijeliti s njima. Najveći

broj vršnjačkog nasilja događa se u školi i oko škole te na školskim igralištima. Veliki broj djece, nažalost, nasilje koje proživljava govori samo prijateljima, a ne roditeljima ili nastavnicima, a neki od razloga su strah od osвете, osjećaj srama što se nisu zauzeli za sebe, strah da im se neće povjerovati, vjeruju da se ništa neće promijeniti te zbog toga što smatraju da su kao žrtve sami odgovorni za nasilje (Bilić i sur., 2012).

Knežević, Baradić (2004) navode razloge zbog kojih bi se osnovne škole trebale baviti ovom problematikom su:

- škola je mjesto gdje je najveća pojavnost nasilja među djecom i vršnjacima u razredu,
- djelatnici škola svjesno su ili nesvjesno svjedoci sve češćeg nasilja među učenicima, a odgovorni su za njihovo spriječavanje, odnosno za svako interveniranje,
- djeca koja su žrtve nasilja, ne mogu se sama suprotstaviti nasilju, ali ni nasilnici bez učiteljeve pomoći ne mogu mijenjati osobine koje ih obilježavaju kao nasilnika,
- spriječavanje nasilja važno jer jer svako dijete mora raspolagati pravom da bude pošteđeno ugnjetavanja i ponovljenoga, namjernoga ponižavanja kako u školi, tako i društvu kao cjelini.

8. ZAŠTITA I PREVENCIJA DJECE

8.1. Zakonska i pravna zaštita djece u Republici Hrvatskoj

Svi stručnjaci, neovisno o tome gdje rade, je li to u obrazovnim, zdravstvenim ili nekim drugim institucijama, a bave se djecom, imaju obvezu i odgovornost prijaviti nadležnim ustanovama o bilo kakvim štetnim i zlostavljajućim postupcima koji su upućeni prema djetetu. Sve institucije, po svojoj procjeni, dužne su prijaviti svaku sumnju zlostavljanja djeteta (Bilić i sur., 2012).

Bilić i suradnici (2012) navode kako su u Ustavu RH djeca istaknuta kao posebno ranjiva skupina te imaju sva prava na posebnu skrb i zaštitu društva i države, stoga su zaštite djece povezane mnogim pravnim aktima:

- Konvencija o pravima djeteta
- Zakon o socijalnoj skrbi
- Obiteljski zakon
- Kazneni zakon
- Zakon o zaštiti prava pacijenata
- Zakon o pravobranitelju za djecu
- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji
- Zakon o osnovnom školstvu
- Zakon o srednjem školstvu.

Uz navedene zakone, Republika Hrvatska je potpisnica i drugih značajnih međunarodnih dokumenata za pomoć i zaštite prava djeteta, a neki od njih su Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, te Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Ustavne odredbe propisuju i da „nitko ne smije biti podvrgnut bilo kakvom obliku zlostavljanja...” (čl. 23), a ustavno pravo na život bez nasilja određeno je posebnim propisima. Osim ustavnih odredbi, Hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo propisuje da roditelji i ostali članovi obitelji ne smiju dijete izložiti ponižavajućim postupcima, bilo kakvom nasilju, odnosno zlostavljanju. Svaka osoba je dužna obavijestiti centar za socijalnu

skrb ako primijeti bilo kakvo nasilje nad djetetom, a centar za socijalnu skrb dužan je svaku prijavu ispitati i poduzeti sve mjere kako bi se zaštitila prava djeteta. Centar za socijalnu skrb ima pravo roditeljima izreći mjeru opreza ili nadzora nad izvršenjem roditeljske skrbi, ako se utvrdi da roditelji u većoj mjeri zanemaruju odgoj i pravilno podizanje djeteta. Sud pak ima mogućnost oduzeti pravo roditelju da živi s djetetom kod kojeg je došlo do poremećaja u ponašanju i povjeriti dijete ustanovi za socijalnu skrb na čuvanje i odgoj (Bilić i sur., 2012).

Svijet je dao obećanje da će svoj djeci osigurati jednaka prava kada je 20. studenoga 1989. godine Generalna skupština UN-a usvojila je Konvenciju o pravima djeteta. Konvenciju su potpisale 194 države, među kojima je i Hrvatska, čime je postala najšire prihvaćen sporazum na području međunarodnih ljudskih prava u povijesti. Konvencija obećava svakom djetetu i mladoj osobi – do punoljetnosti (18 godina) na svijetu pravo na obrazovanje, prehranu, smještaj, poštovanje te zaštitu od diskriminacije, nasilja i još mnogo toga. Isto tako, Konvencija kaže kako sva djeca do 18 godina moraju biti upoznata s pravima djeteta kako bi postala svjesna svojih prava i zaštite u slučaju njihova ugrožavanja (UNICEF, 2014).

Bilić i suradnici (2012) navode Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji koji navodi postupke odraslih osoba iz obitelji prema djeci kao kažnjive:

- primjena fizičke sile, odnosno tjelesno nasilje,
- tjelesno kažnjavanje,
- psihičko nasilje, odnosno primjena psihičke prisile koja je prouzročila osjećaj straha, ugroženosti ili povrede dostojanstva,
- spolno nasilje,
- ekonomsko nasilje, odnosno uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i skrb o djeci.

„Vlada Republike Hrvatske je usvojila i niz važnih dokumenata kao što su Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine; Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima; Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima; Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2008. do 2010. godine te Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji“ (Bilić i sur., 2012, str. 329).

Kada se govori o pravima djece u europskim okvirima, tu je važno nekoliko dokumenata jer su često na razini deklaratornosti i možda demistifikacije dječjih prava i

predstavljaju preporuku državama kako vlastite pravne sustave organizirati za bolju pravnu zaštitu djece, a ti dokumenti su:

- 1) Smjernice za promicanje i zaštitu prava djece (2007);
- 2) Strategija o pravima djece (2009);
- 3) Povelja temeljnih prava Eu (2010);
- 4) Agenda o pravima djece (2011);
- 5) Ugovor o Europskoj uniji (2010);
- 6) Bruxelles II bis (2003) (Hrabar, 2013).

U slučaju da netko svjedoči vršnjačkom nasilju i sumnji na počinjeno nasilje u obitelji, obveza svih stručnjaka je postupati po Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji i Protokolu o postupanjima u slučaju nasilja među djecom i mladima. Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji navodi ako je dijete/učenik povrijeđeno u mjeri koja zahtjeva liječničku pomoć, odmah pozvati hitnu medicinsku pomoć i otpratiti dijete ili osigurati pratnju stručne osobe liječnika te sačekati liječničku preporuku o daljnjem postupanju; potrebno je žurno izvijestiti ravnatelja škole, a ravnatelj će obavijestiti policiju i centar za socijalnu skrb zbog daljnje obrade; o dojavi nasilja i poduzetim aktivnostima, razgovorima, izjavama i opažanjima, potrebno je izraditi službenu bilješku koja će se dostaviti drugim nadležnim tijelima za pomoć djeci. Također, u Protokolu o postupanjima u slučaju nasilja među djecom i mladima kod prijave nasilja ili dojave o nasilju zadužena stručna osoba ili osoba koja je u slučaju njezine odsutnosti zamjenjuje, te je dužna odmah poduzeti sve mjere da se zaustavi i prekine nasilno postupanje prema djetetu; pozvati službu liječničke pomoći u slučaju da je djetetu prijeko potrebna liječnička pomoć te pričekati roditelje ili zakonske skrbnike zbog daljnje obrade i dokumentacije; odmah po prijavljenom nasilju pozvati roditelje djeteta; po prijavi nasilja obaviti razgovor s djetetom koje je žrtva nasilja; obaviti razgovor s drugom djecom ili odraslim osobama koji imaju saznanja o učinjenom nasilju; što žurnije obaviti razgovor s djetetom koje je počinilo vršnjačko nasilje, te ga savjetovati i upozoriti na neprihvatljivost i štetnost takvog ponašanja; voditi službene bilješke, te voditi odgovarajuće evidencije zaštićenih podataka koje će se dostaviti na zahtjev drugim stručnim institucijama (Bilić i sur., 2012).

Isto tako, važno je znati što se događa nakon prijave o zlostavljanju djeteta. Nakon prijave o zlostavljanju djeteta ili sumnji na zlostavljanje, nadležne institucije imaju zadaću utvrditi što se zapravo dogodilo i poduzeti sve mjere kako bi se zaštitilo dijete te pružila

pomoć cijeloj obitelji. Zatim se obavljaju svi razgovori s djetetom u prisustvu roditelja/skrbnika na čiju štetu je počinjeno djelo. Isto tako, obaviti će se razgovorima s osobama koji imaju saznanja o događaju, eventualno podnijeti kaznene prijave, privedi počinitelja te obavijestiti centar za socijalnu skrb. Kao što je neka ustanova (npr. škola) obavijestila centar za socijalnu skrb o nastalom događaju, tako i centar za socijalnu skrb obavještava školu o poduzetim mjerama (Bilić i sur., 2012).

Roditelji/skrbnici i dijete mogu očekivati razgovor s policijskim djelatnikom i/ili djelatnicima nadležnog centra za socijalnu skrb kako bi se utvrdile okolnosti pod kojima je nastalo vršnjačko nasilje, ali i uvjete djetetova stanovanja. Sa svim saznanjima poduzet će se potrebne mjere kojima će zaštititi dječja prava i interese te osiguravanje potrebne pomoći za cijelu obitelj. Takve mjere ponekad mogu značiti i udaljšavanje djeteta iz vlastitoga doma ukoliko postoje saznanja da je nasilje vršeno od bliske obiteljske osobe te ako se utvrdi da dijete nije sigurno u vlastitome domu (Bilić i sur., 2012).

Ako se radi o teškom obliku vršnjačkog nasilja te zbog doživljenih neprimjerenih postupaka od strane adolescenata i odraslih osoba, dijete može biti pozvano na sud da vlastitim iskustvima svjedoči protiv okrivljenika. Važno je znati da se ispitivanje djeteta, uvelike razlikuje od ispitivanja odrasle osobe, odnosno svjedoka. Posebno je osjetljivo ispitivati djecu svjedoke koja su doživjela teža traumatska iskustva. Stoga je vrlo bitno za dobrobit djeteta svjedoka na sudu da se ispitivanje provodi prema određenim smjernicama kako bi se spriječila ponovna traumatizacija djeteta. Istraživanja su pokazala da djeca koja sudjeluju u sudskim procesima, te svjedoče o doživljenim traumatskim iskustvima, nepovoljno utječu. Zbog toga se preporučuje da se dijete kao svjedok ispita samo jedanput i to u zasebnoj, djetetu prilagođenoj prostoriji, putem videolinka. S djetetom tada treba razgovarati stručnjak koji je posebno educiran za provođenje forenzičkog intervjua s djecom žrtvama zlostavljanja te koji će dijete ispitivati na stručan i djetetu primjeren i razumljiv način, istovremeno vodeći računa o djetetovim osjećajima i trenutnom stupnju traumatizacije. Kao što je već navedeno, ovakav razgovor se snima putem videolinka te se djetetov iskaz smatra kao dokaz tijekom daljnjeg postupka suđenja, što znači da je dijete zaštićeno od daljnjih ispitivanja (Bilić i sur., 2012).

U slučaju da je dijete, odnosno maloljetnik počinitelj kaznenog djela sve ovisi o njegovim godinama. To znači da djeca mlađa od 14 godina nisu kazneno odgovorna, odnosno da se dijete te dobi ne može kazneno niti prekršajno goniti te ga se ne može niti tužiti niti

kazniti. No, postoje propisani načini zaštite od nezakonitih ponašanja djece i oni se provode kroz mjere obiteljsko-pravne zaštite. Policija će, nakon što se utvrdi da je dijete počinilo kažnjivu radnju, obavijestiti centar za socijalnu skrb, koji provodi obrade na djetetom i roditeljima eventualno izreći mjeru obiteljsko-pravne zaštite, a pod tim se misli nadzor nad izvršenjem roditeljske skrbi, upozorenje roditeljima, roditeljsko savjetovanje te uključivanje djeteta u tretman. U slučajevima mlađih maloljetnika (od 14 do 16 godina) po Zakonu o sudovima za mladež mogu se izreći odgojne mjere tj. sudski ukor, upućivanje u centar za odgoj, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi te uključivanja u rad humanitarnih organizacija. Za starije maloljetnike (od 16 do 18 godina) može se izreći i kazna maloljetničkog zatvora (Bilić i sur., 2012).

Zakonska i pravna zaštita djece obuhvaća sadržaj roditeljske skrbi u koji ulazi pravo i dužnost zaštite osobnih prava djeteta na zdravlje, razvoj, njegu i zaštitu, odgoj, obrazovanje i školovanje, ostvarivanje osobnih odnosa te određivanje mjesta stanovanja. U sadržaj roditeljske skrbi ulazi pravo i dužnost upravljanja djetetovom imovinom do njegove punoljetnosti (Centar za socijalnu skrb Novi Marof, 2011).

„Dijete je, zbog toga što se rađa nespremno za život, prirodno vezano za svoju obitelj. Obitelj je najprirodnija i najpozvanija društvena sredina djeteta, a zdrava je obitelj jedini valjani izbor za rast i razvoj djeteta i njegovo oblikovanje u odgovornu odraslu jedinku. Osobito je važna uloga obitelji na razini početnih identifikacija i emocionalnih iskustava. Obitelj je početna matrica čovjekove ličnosti, pa je od nepobitne važnosti za svako dijete (Hrabar, 1994, str. 264).

8.2. Prevenција nasilja nad djecom i među djecom

„Prevenција zlostavljanja i zanemarivanja sveobuhvatan je, opsežan proces kojim želimo spriječiti nasilje prema djeci i među djecom, uočiti potencijalne žrtve i one koje to već jesu te im pružiti odgovarajuću psihosocijalnu pomoć“ (Bilić i sur., 2012, str. 350).

Što se tiče prevencije nasilja nad djecom, Bilić i suradnici (2012) najčešće opisuju tri razine: primarna, sekundarna i tercijarna prevencija. Svaka razina prevencije obuhvaća dijete, njegovu obitelj, lokalnu zajednicu (vrtić, školu, slobodne aktivnosti) te državu (centre za socijalnu skrb, obiteljske centre te druge državne organizacije koje se bave djecom). Što se tiče primarne prevencije, njezin cilj je zaustaviti zlostavljanje djece prije nego se ono dogodi.

Primarna prevencija namijenjena je cijeloj općoj populaciji. Primarnom prevencijom želi se podići javna svijest građana, informirati građane što je i koliko je često zlostavljanje djece te kako prepoznati zlostavljano dijete i kome prijaviti zlostavljanje. Pod nositeljima primarne prevencije svrstava se država i lokalne zajednice kroz vladine i nevladine organizacije i institucije. U sklopu primarne prevencije, rad s djecom odnosi se na edukaciju o njihovim pravima, upoznavanje s načinima zaštite od zlostavljanja, prepoznavanje potencijalno opasnih situacija za dijete, te prepoznavanje odraslih osoba koji djetetu mogu pomoći i pružiti mu podršku. Primarna prevencija zanemarivanja odnosi se na upoznavanje javnosti sa znakovima za prepoznavanje zanemarivane djece te upozorenjima i informacijama korisne za roditelje te o njihovim neadekvatnim postupcima i posljedicama. Kako bi se uočili prvi znakovi zanemarivanja djeteta, važno je odlaziti na redovite besplatne kontrolne preglede kod pedijatra ili liječnika školske/obiteljske medicine. Kod djece školske dobi nije problem samo zanemarivanje, postoji opasnost i od vršnjačkog nasilja. Stoga primarna prevencija nasilja među djecom vrši se putem kampanja podizanja javne svijesti kojima se šira javnost, nastavnici te svi ostali djelatnici škole, ali i ostali stručnjaci koji rade s djecom upoznaju s raširenošću pojave nasilja među vršnjacima, načinima reagiranja te uvjeravanje kako nasilje među vršnjacima nije normalno za odrastanje djece (Bilić i sur., 2012).

Sekundarna prevencija odnosi se na djecu i obitelji u riziku, odnosno na članove u društvu koji imaju jedan ili više rizičnih faktora povezanih sa zlostavljanjem djece (npr. siromašne obitelji, roditelji koji zloupotrebljavaju droge i slično). Cilj ove prevencije je smanjenje rizičnih čimbenika i osnaženje čimbenika otpornosti, a aktivnosti koje se provode mogu biti edukacije, radionice, predavanja i slično. Aktivnosti sekundarne prevencije mogu biti ciljano usmjerene na obitelji u riziku, poput posjeta stručnjaka obiteljima s puno djece ili djecom s teškoćama u razvoju. Kada se govori o sekundarnoj prevenciji, njezin zadatak je pružiti pomoć i podršku obiteljima, nude se edukativni i informativni letci i brošure o pozitivnom roditeljstvu i nenasilnom odgoju. Informacije se mogu pronaći i putem interneta te web stranica za pomoć (Bilić i sur., 2012).

Tercijarna prevencija usmjerena je isključivo na već zlostavljano ili zanemareno djecu te se koristi za tretmane, odnosno intervencije. Cilj tretmana je pomoći djetetu i obitelji da inkorporiraju traumu u svoj život te održati normalan tijek razvoja djeteta. Također, tretmani pomažu, odnosno uče djecu kako se zaštititi od budućeg zlostavljanja. Tercijarna prevencija obuhvaća i tretmanske razgovore sa zlostavljačem te nezlostavljajućim roditeljem

kako bi se na što bolji način pomoglo djetetu da prevlada proživljenu traumu te da se to više nikada ne ponovi. S obzirom da zlostavljajuće dijete može imati razne reakcije i posljedice zlostavljanja, važno je razgovarati s roditeljima te ih poticati na razumijevanje, povjerljivost, suosjećanje i zadovoljavanje svih potreba djeteta. Rad s obitelji može imati najbolju šansu za uspjeh, rehabilitaciju zlostavljenog djeteta i njegov zdrav razvoj (Bilić i sur., 2012).

Zloković (2004) navodi kako se preventivne prosocijalne strategije s obzirom na probleme nasilja, uglavnom usmjeravaju na podučavanje djece odgovarajućim metodama rješavanja konflikata. Tri su u međunarodnim krugovima stručnjaka uvriježena pristupa prosocijalnim strategijama: rješavanje konflikta (*conflict resolution*), izražavanje mišljenja o rješenju (*peer mediation*) i miroljubiva škola (*peaceable school*). Programi sprječavanja nasilja među djecom pozivaju učitelje da interveniraju u svakoj situaciji kada uoče da sukob među djecom nije stvar rasprave ili „uobičajenog“ sukoba, već da se radi o maltretiranju djeteta, skupina djece prisiljava jedno dijete na nešto što dijete „žrtva“ ne želi. U ranim pokušajima prevencije nasilja među djecom, najviše se pozornosti pridavalo najmanjoj djeci, odnosno, do 5. razreda osnovne škole. S proširivanjem spoznaja i definiranjem prirode nasilja programi su prošireni i na djecu u višim razredima osnovne škole, ali i srednje škole.

Kada se govori o ciljevima programa prevencije nasilja među djecom, sukladno Povelji UN-a i ostalim međunarodnim deklaracijama, temeljni ciljevi programa u prevenciji nasilja podrazumijevaju osigurati djeci i mladim ljudima život uz potpuno uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda na koje ima pravo svako dijete. jedan od glavnih ciljeva navodi se poboljšanje kvalitete života svih građana kao i uključivanje što više djece u procese odlučivanja, naravno, prema svojim interesima i sposobnostima koje djeca posjeduju (Zloković, 2004).

Kako bi se zadovoljili ciljevi prevencije nasilja među djecom, važno je udovoljiti specifičnim zahtjevima različitih socijalnih sredina i individualnim potrebama učenika. Uobičajene sadržaje prevencije nasilja moguće je navesti kao one koji će poslužiti kao širi znanstveno i stručno utemeljen koncept. Zato se uobičajenim sadržajima, namijenjenim i posebno prilagođeni dobi djece od vrtića pa do srednje škole, smatraju se informacije o osjećajima i upravljanju, dopustivim i nedopustivim dodirima, mogućnosti uočavanja da i odrasli kojima vjeruju mogu postupiti na neprimjeren način. U višim razredima dograđuju teme koje podrazumijevaju upravljanje ljutnjom, izgrađivanje odnosa prema nasilnicima kao i

učeje govora upućenoga samome sebi s ciljem smanjivanja stresa te umirivanje napetosti osobe koja je izložena nasilju (Zloković, 2004).

8.3. Prevencija nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama

Kada je riječ o prevenciji nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama neke studije navode kako se sprječavanje nasilja detektorima metala, videonadzorom i disciplinskim mjerama nije dalo nikakve rezultate. Zato je važno održavati tretmane i edukacije o promjeni ponašanja. Djeca moraju snositi određene zakonske posljedice za svoje nasilno ponašanje te je zato vrlo bitno, uvesti ih u tretmane kojima će dobiti uvid u motiv te posljedice svog nasilnog ponašanja i time pomoći da se takvo ponašanje korigira (Bilić i sur., 2012).

„U odgojno-obrazovnim ustanovama, aktivnosti usmjerene na prevenciju nasilja, uglavnom imaju temeljne ciljeve koji teže smanjivanju agresivnog ponašanja te razumijevanju i poučavanju o sadržaju i oblicima nasilja; postavljanju pravila i sustava za brzo i dosljedno prepoznavanje i reagiranje na nasilje, modeliranju vrijednosti i načela nenasilnih rješenja konflikata, poučavanju o tome kako ne postati žrtvom; poučavanje strategijama prepoznavanja i izbjegavanja neugodnih (neprijateljskih) situacija, poučavanju samopoštovanju te poštovanju različitosti kako putem politike i školskog ozračja tako i svim aktivnostima u kojima sudjeluju učenici, školsko osoblje i roditelji (Zloković, 2004, str. 214).

Tijekom preventivnih programa, potencijalni se promatrači nasilja potiču da osjete empatiju prema žrtvama te primjereno reagiraju u slučaju da se nađu u takvim situacijama (Zloković, 2004).

Jurčević-Lozančić i Bilić (2009; prema Bilić i sur., 2012) navode kako su osnovne zadaće nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti, stvaranje preduvjeta za realizaciju ciljeva u prevenciji nasilja:

- donošenje preventivnih strategija;
- osiguravanje financijskih i materijalnih sredstava za provedbu aktivnosti te izdavanje priručnika;
- usvajanje zakonskih propisa;
- ustrajan rad na političkim i društvenim stavovima.

Odgojno-obrazovne ustanove nisu samo mjesta učenja za prenošenje znanja, nego i prostor učenja socijalnih i životnih vještina. Zato je važno da se i škole suoče s problemima nasilja te surađivati s roditeljima te ostalim institucijama. Stoga je u odgojno-obrazovnim ustanovama važno identificirati probleme, educirati roditelje, razvijati zaštitne čimbenike, trajno educirati osoblje cijele škole te trajno provoditi individualni i grupni rad s djecom kada se radi o nasilju. Za provedbu ovakvog programa, važno je u tim uključiti i sve nastavnike, roditelje te djecu. Kako bi program bio uspješan, zadaće tima su: prepoznavanje školskih potreba, izrada preventivnih programa i strategija, ali i prezentiranje plana, praćenje provedbe, isticanje posebnih problema te evaluacija svih aktivnosti. Uključenost učenika u preventivne programe može pridonijeti njihovoj međusobnoj povezanosti (Bilić i sur., 2012).

Postoje metode rada u prevenciji nasilja, što znači da nova perspektiva u tretmanu i intervenciji nasilja zahtijeva i različite metode u prevenciji nasilja. Tu se uglavnom primjenjuju multidimenzionalni pristupi i interaktivne tehnike učenja, a u nižim razredima to podrazumijeva pričanje priča i igranje uloga, posebice u konfliktnim situacijama, korištenje lutaka, uvježbavanje prihvatljivih ponašanja te verbalne instrukcije i svajete kako se snaći u nekim situacijama nasilja. Kako bi se održalo mentalno zdravlje i ostvarile neke potrebe, želje i ideje, upućeni smo jedni na druge (Zloković, 2004).

No, da bi preventivski programi nasilja među djecom bili uspješni, uglavnom nije potrebna posebna edukacija učitelja. Educiranje se obično sastoji od podučavanja učitelja tehnikama koje bi mu mogle koristiti u razredu prilikom provođenja programa, davanja informacija o tome što sve podrazumijevaju termini poput *nasilje nad djecom* i *nasilje među djecom* te kako ih prepoznati i što se očekuje od učitelja u takvim situacijama. Obuka učitelja obično se provodi primjenom videa, priručnika ili neposrednim poučavanjem stručnjaka. Isto tako, kako se obučavaju učitelji, važno je kroz radionice raditi s roditeljima s obzirom na važnost uloge roditelja i učitelja u životu djeteta. Sadržaji koji su namijenjeni roditeljima obično se odnose na educiranje roditelja o oblicima i posljedicama nasilja te mogućnostima prevencije nasilja u obitelji i/ili među vršnjacima. Nažalost, sve manje roditelja sudjeluje u informacijskim ili edukacijskim programima, a bolje povezivanje obitelji i škole jedna je od bitnijih zadaća svih škola i njezinih djelatnika (Zloković, 2004).

Kroz programe, djeca bi razvijala suradnju, jačanje pravednosti, međusobno poštovanje, tolerancija i odgovornost. Roditelji bi kroz programe naučili kako ostvariti

pozitivnu komunikaciju s djecom, vještine davanja podrške djeci, kako kreativno riješiti sukob te razviti povjerenje i razumijevanje (Bilić i sur., 2012).

Prevenција nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama obuhvaća primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju. Kada je riječ o odgojno-obrazovnim ustanovama, primarna prevencija odnosi se na podizanje svijesti roditelja, odgajatelja, nastavnika i djece o raširenosti problema i mogućnosti sprječavanja nasilja u tim institucijama, ali i izvan njih. Sekundarna prevencija odnosi se na rizične skupine, tj. pomoć djeci koja pokazuju vrlo nasilna i agresivna ponašanja, a aktivnosti tercijarne prevencije odnose se na najintenzivnije probleme u ponašanju, a neophodna im je individualna pomoć i pomoć kako bi promijenili svoje ponašanje na bolje (Bilić i sur., 2012).

Kada je riječ o prevenciji nasilja, Rigby (2006) navodi tri temeljna načina procjene učestalosti zlostavljanja, a to su: a) izravno opažanje dok se ono događa, b) postavljanje pitanja o očevicima zlostavljanja i c) postavljanje pitanja učenicima o tome što im se događa.

Isto tako, kako bi se saznalo što se u školi i razredu događa, učenicima se može dati anonimni upitnik kojega će popunjavati (bez pisanja svojih imena i prezimena) te pomoću njega doznati koliko je zlostavljanje učestalo te što se, po pitanju zlostavljanja, događa u vlastitoj učionici. S obzirom na iskrenost djece, te njihovog ozbiljnog shvaćanja upitnika, može se doći do vrlo zabrinjavajućih odgovora (Rigby, 2006).

Bez obzira na to o kojoj je vrsti prevencije riječ, jedini je cilj iskorijeniti nasilje, odnosno spriječiti ponavljanje nasilja i maknuti ga iz škola i s ulica te smanjiti negativne posljedice.

9. ZAKLJUČAK

Nasilno ponašanje sastavni je dio mnogih aspekata svakidašnjice i javlja se u obitelji, školi, medijima, politici i slično. Nasilje nad djecom može imati oblik prijetnji, tjelesnih ozljeda, odbacivanja, ruganja te uništavanja stvari. Nasilje često uključuje i neugodne komentare vezane uz njega samoga, ali i njegovu obitelj. Nasilje među djecom najčešće se događa u krugu škole, ali izvan kontrole učitelja. Bilo tko može biti žrtva nasilja i na svim mogućim mjestima.

Postoji nekoliko oblika nasilja, a to su: fizičko, verbalno, emocionalno, seksualno, kulturno i ekonomsko. Bez obzira o kojem obliku nasilja se radilo, važno je da se problemi nasilnog ponašanja učenika, ne zadržavaju samo za sebe. Vrlo je bitno razgovarati s djecom i dati im do znanja, ako slučajno dođe do bilo kakvog oblika nasilja da se mogu obratiti roditeljima, ravnatelju, učiteljima, ali i policijskom službeniku.

Što se tiče nasilja nad djecom školske dobi, važno je od prvoga razreda razgovarati s roditeljima. Vrlo je bitno da učitelji ostvare dobar odnos s roditeljima te da na njih mogu uvijek računati i s njima surađivati. Organiziranje edukativnih radionica i programa uvelike će pomoći roditeljima, stručnim suradnicima s djecom, ali i djeci kako bi spoznali sve opasnosti i posljedice koje donosi nasilje. Edukacije uče djecu kako se zaštititi od budućeg zlostavljanja, razvijaju poštovanje i toleranciju. Škole nisu samo mjesta za prenošenje znanja, nego i prostor učenja socijalnih i životnih vještina. Vrlo bitno je dati do znanja djeci, ali i roditeljima, ukoliko primijete da se nasilje provodi nad njihovom djecom da se mogu s povjerenjem obratiti učiteljima i stručnim suradnicima škole kako bi se na što bezbolniji način spriječilo daljnje zlostavljanje. Još jedan od bezbolnijih način za riješiti problem, a istodobno da bi učitelj saznao što se događa, je provođenje anonimnog upitnika za učenike. S obzirom na iskrenost djece te anonimnost, velike su šanse da učitelj sazna što se točno događa i u skladu s dobivenim rezultatima može djelovati.

Provođenje grupnog i individualnog rada s djecom, također može imati koristi jer se na taj način djeci pokazuje koliko je nasilje opasno te koliko štete nanosi njima kao žrtvama, ali i nasilnicima. Na edukacijama i radionicama roditelji mogu naučiti kako ostvariti pozitivnu komunikaciju s djecom, vještine davanja podrške djeci te kako kreativno riješiti sukob te razviti povjerenje i razumijevanje. Djeci školske dobi, izuzetno je važno da znaju

kako uz sebe uvijek imaju oslonac odraslih osoba, ali im je i od iznimne važnosti uključivati ih procese odlučivanja, prema svojim interesima i sposobnostima.

Svim incidentima treba pristupiti vrlo ozbiljno, a znakovi na koje treba obratiti pozornost su odsutnost s nastave, pogoršanje rada i ponašanja, oštećena odjeća, glad, modrice ili druge ozljede. No, svjedoci smo i onih puno dubljih ozljeda i to onih koje su nevidljive oku, a koje bole i nose jednake posljedice vidljivim ozljedama. Neke od takvih znakova su zasigurno povučenost djeteta, odbijanje grupnog rada u kojemu se nalazi nasilnik, strah, uznemirenost, agresivnost te napadaji panike koje djeluju na djetetov zdrav razvoj. Primjećivanjem ovih znakova, uvelike se može smanjiti pojavljivanje svih vrsta nasilja među djecom.

LITERATURA

1. Ajduković, M., Pećnik, N. (1994). Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 1 (3), 269-273. Preuzeto 27 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/29726>
2. Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Zagreb: Naklada Slap.
3. Bilić, V., Zloković, J. (2004). *Fenomen maltretiranja djece*. Zagreb: Naklada Ljevak.
4. Bulatović, A. (2012). Posljedice zlostavljanja i zanemarivanja djece predškolskog uzrasta. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 58 (27), 211-221. Preuzeto 27 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/84275>
5. Centar za socijalnu skrb, Novi Marof na adresi <https://www.czss-novi-marof.hr/2017/04/12/zastita-djece-braka-i-obitelji-i-skrbnistvo/> (29.11.2017)
6. Field, E. M. (2004). *Živjeti bez nasilja*. Zagreb: Naklada Kosinj.
7. Forward, S., Buck, C. (2002). *Otrovni roditelji*. Zagreb: Biblioteka Anima.
8. Hrabar, D. (1994). Prava djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 1 (3), 263-267. Preuzeto 29 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/29717>
9. Hrabar, D. (2013). Nova procesna prava djeteta-europski pogled. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 4 (1), 65-76. Preuzeto 27 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/111823>
10. Jaman, A. (2009). Nasilje među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 58 (3), 301-313. Preuzeto 27 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/82601>
11. Knežević, M., Baradić, V. (2004). Informacije o provedenom „upitniku o ponašanju u školi među učenicima“. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 50 (12), 76-86. Preuzeto 29 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/25508>
12. Kocijan-Hercigonja, D., Hercigonja-Novković, V. (2009). Djeca, mladi i nasilje u obitelji. *Medicus*, 18 (2), 181-184. Preuzeto 28 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/57167>
13. Kovačević, H., Buljan-Flander, G. (2005). *Zašto baš ja?* Zagreb: Znanje.
14. Lonza, N. (2001). Dvije izgubljene duše: Čedomorstvo u Dubrovačkoj Republici (1667-1808). *Anali Dubrovnik* 39 (2001): 261-303. Preuzeto 25. listopada 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/11754>

15. Marušić, I., Pavin Ivanec, T. (2008). Praćenje vršnjačkoga nasilja u osnovnim školama: spolne razlike u učestalosti i vrstama nasilnog ponašanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (1), 5-19. Preuzeto 27 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/23095>
16. Miljković, D. (2009). *Pedagogija za sportske trenere*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
17. Milner, J. S., Robertson, K. R., Rogers, D. L. (1990). 'Childhood history of abuse and adult child abuse potential'. *Journal of Family Violence*, 5 (1), 15-34.
18. MSD priručnik dijagnostike i terapije na adresi <http://www.msd-prirucnici.placebo.hr/msd-prirucnik/pedijatrija/zlostavljanje-djece> (29.11.2017.)
19. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
20. Pećnik, N. (2005). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Zagreb: Naklada Slap.
21. Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba na adresi <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/zanemarivanje-djece/> (29.11.2017.)
22. Rigby, K. (2006). *Zlostavljanje u školama i što možemo učiniti?* Zagreb: Mosta.
23. Sanderson, G. (2005). *Zavođenje djeteta*. Zagreb: V. B. Z.
24. Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj., Poldrugač, Z. (1985). *Kriminalitet na štetu maloljetnika*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Singer, M., Grozdanić, V., Ljubin, T., Mikšaj-Todorović, Lj. (2005). *Kriminologija delikata nasilja*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
26. Šokac, A. (2014). Čimbenici koji utječu na rizično ponašanje djece i mladih. *Educatio biologiae: časopis edukacije biologije*, 1 (1), 117-124. Preuzeto 28 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/148936>
27. Tomison, A. M. (2001). A History of Child Protection. Back to the Future? *Melbourne: The Australian Institute of Family Studies: Family Matters*, 60.
28. Torbarina, Z. (2011). Sport-zaštitni čimbenik u suočavanju s rizičnim ponašanjima djece i mladih. *JAH*, 2 (3), 65-74. Preuzeto 29 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/68714>
29. UNICEF na adresi <http://www.unicef.hr/konvencija-o-pravima-djeteta/> (29.11.2017.)
30. Velki, T., Bošnjak, M. (2012). Povezanost roditeljskih odgojnih postupaka s tjelesnim kažnjavanjem djece. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 58 (28), 63-81. Preuzeto 29 studenog 2017, iz: <https://hrcak.srce.hr/95244>
31. Velki, T., Vrdoljak, G. (2013). Uloga nekih vršnjačkih i školskih varijabli u predviđanju vršnjačkoga nasilnoga ponašanja. *Društvena istraživanja: časopis za opća*

društvena pitanja, 22 (1), 101-120. Preuzeto 27 studenog 2017, iz:
<https://hrcak.srce.hr/101010>

32. Vrgoč, H. (1999). *Agresivnost (nasilje) u školi*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

33. Zaninović, M. (2008). *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.

34. Zloković, J. (2004). Nasilje među vršnjacima-problem obitelji, škole i društva. *Pedagogijska istraživanja*, 1 (2), 207-219. Preuzeto 29 studenog 2017, iz:
<https://hrcak.srce.hr/139356>

Kratka biografska bilješka

Marija Lujić rođena je 22.11.1993. godine u Sisku. Nakon završene osnovne škole u Novskoj, 2008. godine upisuje ekonomsku školu u Novskoj. Godine 2012. upisuje učiteljski studij na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek u Petrinji.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Marija Lujić izjavljujem da sam ovaj rad izradila samostalno uz potrebne konzultacije, savjete i uporabu navedene literature.

Potpis:
